

מילואים ובט"ש קיצור הלכות

**ענף ההלכה
הרבנות הצבאית הראשית**

טבת תשפ"ב
דצמבר 2021

כתיבה ועריכה:

חיילי בית המדרש להלכה
סרן הרב דודי גרינפלד, מפקד בית המדרש

בקרה:

תא"ל הרב אייל קרים הרב הראשי לצה"ל
סא"ל הרב שהם עורקבי רע"ן הלכה
רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה
אע"צ הרב חנניה שפרן

עיצוב:

יוגב ברדה

תוכן

5	הלכות השכמת הבוקר ותפילה
5	השכמת הבוקר
7	נטילת ידים
8	ברכות השחר
9	ברכות התורה
12	הלכות המקום הראוי לדבר שבקדושה
13	עשיית מלאכה ועיסוק בצרכיו קודם תפילה
15	ציצית
16	תפילין
18	הכנה לתפילה
19	פסוקי דזמרה
20	תפילה בציבור וצירוף למנין
21	קריאת שמע של שחרית
22	תפילת שחרית
23	נשיאת כפיים
24	תחנון
25	קיצור התפילה בשעת הדחק
29	תפילת מנחה
30	תפילת ערבית
31	קריאת שמע שעל המיטה
32	תפילת הדרך
33	הלכות ספר תורה וקריאת התורה
35	הלכות סעודה וברכות הנהנין
35	נטילת ידים לסעודה
36	היסח הדעת ושינוי המקום בסעודה

הלכות שבת

39

39 עקרונות הלכתיים לפעילות מבצעית בשבת

40 הכנות מבצעיות לקראת השבת

43 הכנות כלליות לקראת השבת

44 הדלקת נרות ותפילות השבת

49 הלכות קידוש

52 סעודות השבת

54 הלכות הבדלה

56 שהייה בשדה בשבת

58 טיפול בגוף ובבגד בשבת

60 טיפול בציוד לחימה

64 טלטול מוקצה

66 הוצאה מרשות לרשות ותחומין

71 נסיעה ברכב

73 שימוש במכשירי חשמל

74 טיפול במסמכים

75 חמ"ל בשבת

76 עיסוק בענייני חול

77 התנהלות במסגרת חברתית משותפת

79

הלכות כשרות בערב יחידה

82

הלכות בין אדם לחבירו

82 ואהבת לרעך כמוך

83 איסור גזל

84 שמירת הלשון

הלכות השכמת הבוקר ותפילה

השכמת הבוקר

הליכה קודם הנטילה: מיד כשמתעורר משנתו יטול ידיו. בדלית ברירה, כגון שאין בסמוך לו מים, או שאין בקרבת מקום לינתו כיור או כלי שיוכל ליטול לתוכו, ילך למקום הקרוב ביותר שיוכל ליטול בו ידיו.

מקום הנטילה: אין ליטול ידיים שחרית על גבי מקום שבני אדם הולכים שם. כמו כן, אם נוטל לתוך כלי יזהר שלא לרוקן לאחר מכן את מי הנטילה במקום שבני אדם הולכים שם.

שעת הדחק: בכל דיני נטילת ידיים של שחרית יש להקפיד לכתחילה כדיני נטילת ידיים לסעודה (ראה להלן, הלכות נטילת ידיים לסעודה). בשעת דחק, יטול ידיו שחרית גם כשאין מתקיימות הלכות הכלי הראוי לנטילה והלכות חציצה, ולמנהג האשכנזים והתימנים אף יברך על נטילה זו.

חיילים המשרתים במקומות בהם שוררים תנאי קור קיצוניים, כך שהרטבת הידיים גורמת להם צער רב, רשאים להסתפק בנטילת האצבעות בלבד. הישן בכפפות יטול ידיו בלא ברכה, ואם נפנה קודם התפילה, למנהג הספרדים לא יברך ולמנהג האשכנזים אף יברך על הנטילה.

ניגוב הידיים אחר הנטילה: לכתחילה יש להימנע מניגוב הידיים בבגדים, אלא ינגב בתיק וכדומה, ואם אין לו במה

לנגב, ינגב בבגד שאינו לבוש בו עתה, ובדלית ברירה ינגב בבגד שלבוש בו או ירחץ ידיו פעם נוספת על כל יד להסיר את שאריות מי הנטילה.

זמן הברכה: השוהה זמן רב בין נטילת ידיים שחרית לבין התפילה, כך שמסתמא יזדקק פעם נוספת להתפנות וליטול ידיו קודם התפילה, למנהג רבים מהאשכנזים ימנע מלברך על הנטילה בעת קימתו ויברך על הנטילה הסמוכה לתפילה, ואילו למנהג הספרדים יברך על הנטילה הסמוכה לקימתו.

נטילה בשירותים או מקלחת: במקום צורך ניתן להקל וליטול ידיים בחדרי מקלחת (ויברך בחוץ), ויש המקילים בשעת הדחק אף ליטול בחדרי שירותים (נקיים).

צניעות: במקום צורך, כשאין בית הכסא בקרבת מקום ואין בנמצא מקום מוצנע, יטיל מימיו אף בנוכחות אחרים, אך ישתדל מאד לנהוג בצניעות מירבית, לחשוף את המינימום ההכרחי ולצדד עצמו מעט. כאשר מתפנה (לצרכים גדולים) במקום שאינו מוקף מחיצות, לא ישב בין מזרח למערב כי שם השכינה, אלא בין צפון לדרום.

ברכות השחר: כשניעור משנתו אחר חצות הלילה, למנהג הספרדים רשאי לברך 'ברכות השחר' כרגיל, ולמנהג האשכנזים יברך את כל 'ברכות השחר' מלבד ברכת 'הנותן לשכוי בינה', שלמנהג האשכנזים אין לברכה קודם עלות השחר (כ" 70-90 דקות קודם הנץ החמה).

לכתחילה יש לברך 'ברכות השחר' עד שליש היום, ולכל המאוחר עד חצות היום. בדיעבד, יברך עד השקיעה.

המברך ברכות השחר אחר שהתפלל שחרית, יאמר 'אלוקי נשמה' בלא שם ומלכות.

הניעור בלילה (ראה להלן סיכום ההלכות בטבלה)

נטילת ידיים

הניעור כל הלילה: למנהג הספרדים נוטל ידיו בבוקר אחר עלות השחר בלא ברכה, ולמנהג האשכנזים אחר שעושה צרכיו קודם התפילה (או אם נגע במקומות המכוסים) יטול ידיו בברכה.

שינת עראי: אם ישן שינת עראי בלילה (כגון שנמנם מעט בבגדיו קודם שיוצא לאימון), נכון שיטול ידיו בלא ברכה לכשיתעורר, ובבוקר ינהג כנ"ל.

המשכים קודם עלות השחר: חייל שישן שינת קבע בלילה והשכים קודם עלות השחר, למנהג הספרדים והתימנים אם קם אחר חצות יטול ידיו בברכה, ואילו למנהג האשכנזים יטול בלילה בלא ברכה ובבוקר יברך אחר שיעשה צרכיו קודם התפילה.

ישן פעמיים: הקם בלילה לשמירה וכד' ולאחר זמן חוזר לישון, למנהג האשכנזים והספרדים בלילה נוטל ידיו ללא ברכה ובקומו שנית בבוקר נוטל ידיו בברכה, ולמנהג התימנים יטול בברכה לאלתר בקימה הראשונה, בתנאי שהיא אחר חצות הלילה, ובבוקר יטול שוב בלא ברכה.

לעומת זאת, חייל שהתעורר בלילה לזמן קצר, כגון להקפצת תירגול וכד', רשאי להקל בנטילת ידיים, ומכל מקום ראוי שיקנח ידיו במגבת או בבגדים. אם נצרך לברך, יטול ידיו בלא ברכה, אולם אם נטילת הידיים במים מהווה טרחה עבורו, יסתפק בקינוח ידיו.

שינה ביום: הישן שינת קבע ביום, יטול ידיו בלא ברכה.

ברכות השחר

הניעור כל הלילה: למנהג הספרדים מברך בבוקר ברכות השחר כרגיל, ואילו למנהג האשכנזים והתימנים ישתדל לצאת ידי חובת ברכות 'אלוקי נשמה' ו'המעביר שינה' על ידי שמיעה מאחר, ושאר הברכות יברך בעצמו. אם אין לו מי שיוציאנו יברך את כל הברכות בעצמו.

המשכים קודם עלות השחר: המשכים אחר חצות הלילה, למנהג הספרדים מברך ברכות השחר כסדרם, ולמנהג האשכנזים יברך את ברכות השחר כסדרם מלבד ברכת 'הנותן לשכוי בינה', שלכתחילה ימתין מלברכה עד עלות השחר.

ישן פעמיים: הניעור בלילה ומתעתד לחזור ולישון קודם שיאור היום, אינו מברך ברכות השחר אלא לכשיקום בבוקר, מלבד יוצאי תימן וחלק מהספרדים הנוהגים לברך את ברכות השחר בקימתם הראשונה אחר חצות.

ברכות התורה

הניעור כל הלילה: למנהג הספרדים יברך ברכות התורה כרגיל. למנהג רבים מהאשכנזים לא יברך ברכות התורה בבוקר, אלא אם כן ישן שינת קבע ביום שלפני אותו לילה או לאחריו קודם שיתפלל (וראה להלן בהלכות 'עשיית מלאכה ועיסוק בצרכיו לפני התפילה', באילו אופנים מותר לישון בבוקר לפני שיתפלל). למנהג התימנים ומקצת מהאשכנזים ישתדל לצאת בשמיעת הברכה מאחר, ובדלית ברירה יברך בעצמו.

שינה ביום: הישן שינת קבע ביום, אין מברך לאחריה ברכות התורה, אם כבר בירך באותו יום ברכות התורה.

המשכים קודם חצות: הישן שינת עראי בלילה אינו מברך ברכות התורה. אולם הניעור משינת קבע בלילה (כגון שישן על מיטתו למעלה מחצי שעה) ומתעתד ללמוד, מברך ברכות התורה, מלבד למנהג התימנים שאינו מברך אלא אם כן עבר חצות הלילה.

ישן פעמיים: הניעור בלילה משינת קבע, ומתעתד לחזור ולישון, יברך ברכות התורה קודם שילמד אחר קימתו הראשונה (ולמנהג התימנים, דווקא אחר חצות, כנ"ל). אחר שיעור משינתו האחרונה, למנהג הספרדים יחזור ויברך ברכת התורה, ולמנהג האשכנזים לא יברך שנית.

ברכות התורה	ברכות השחר	נטילת ידיים	הניעור כל הלילה
<p>ספרדים - מברכים בבוקר. רוב האשכנזים - אם ישנו שנית קבע ביום (שלפני אותו לילה או שלאחריו) - מברכים. אם לא ישנו - לא מברכים, אך יוצאים בשמיעת הברכה מאחר, ובדלית ברירה יברכו בעצמם. התימנים ומקצת מהאשכנזים - מברכים בעצמם.</p>	<p>הספרדים - מברכים בבוקר. האשכנזים והתימנים - יוצאים די חובת ברכות 'אלהי נשמה' ו'המעביר שינה' ע"י שמיעה מאחר. אם אין לו מי שיוציאו, רשאי לברכם בעצמו.</p>	<p>ספרדים ותימנים - נוטלים בבוקר בלא ברכה. ספרדים ותימנים - נוטלים בברכה, כל שהוא אחר חצות הלילה.</p>	<p>הניעור קודם עלות השחר</p>
<p>אשכנזים וספרדים - מברכים קודם שיעסקו בתורה, אף לפני חצות הלילה. תימנים - לא חוזרים ומברכים כל שהוא קודם חצות.</p>	<p>ספרדים - מברכים בבוקר.</p>		

ברכות התורה	ברכות השחר	נטילת ידיים	הישן
<p>מברך ברכות התורה קודם שילמד. ולענין אם צריך לחזור ולברכם בבוקר, רבים מהאשכנזים - נמנעים מלברך, ואפילו ישן שוב שינת קבע. רבים מהספרדים - נוהגים לחזור ולברך.</p>	<p>אחר חצות הלילה - מברך.</p>	<p>אשכנזים - נוטלים בלילה בלא ברכה ומתחייבים מחדש בנטילה בברכה (לאחר שעושה צרכיו בבוקר) קודם התפילה.</p>	<p>פעמיים בלילה</p>
<p>דינו כמי שניעור כל הלילה.</p>	<p>אשכנזים וספרדים - מברכים קודם שיעסקו בתורה, אף לפני חצות הלילה.</p>	<p>אשכנזים - מברכים ברכת 'הנותן לשכוי בינה' לכתחילה רק כשיאיר היום.</p>	<p>הישן שינת עראי בלילה</p>

הלכות המקום הראוי לדבר שבקדושה

הרחקה מדבר מיאוס: אסרו חכמים לומר דבר שבקדושה במקום ריח רע אפילו שאין לו 'עיקר' (פירוש - שמקור הריח אינו נמצא לפנינו, אך הריח עדיין ישנו), לפיכך יש להימנע מלהתפלל כנגד לבוש מצחין וכד', ומכל מקום לימוד תורה הותר במצבים אלה. נוסף על כך, אסור לומר דברים שבקדושה כנגד אישה שאינה לבושה בלבוש מלא. המתפלל ועוברת לפניו אישה שאינה לבושה בלבוש מלא, יעצום את עיניו או יתפלל לכיוון אחר (אף שאינו כיוון התפילה).

תפילה בשטח פתוח: אין מתפללים בשטח פתוח כל עוד ניתן למצוא מקום מוצנע יותר שלא תופרע כוונת התפילה, ובין עצים או כנגד קיר מותר, כשאין אפשרות להתפלל בבית כנסת.

דברים שבקדושה כנגד שרותים, ושרותים כימיים: מותר לומר דברים שבקדושה כנגד מבנה שירותים, ורק יש להמנע מכך כנגד האסלה עצמה. ברם, לגבי מבנה שירותים 'כימיים', מאחר והצואה מצויה בתוכם, לכתחילה יש להחמיר ולא להתפלל כנגדם. אך במקום צורך מותר להתפלל כשרואה לפניו שרותים כימיים, אלא אם כן רואה את מושב האסלה. יש להדגיש שכשנודף ריח רע מתוך השירותים, יש להרחיק ד' אמות ממקום שנגמר הריח.

ספר קודש בשרותים: הנכנס לשירותים כשספר קודש מונח בכיסו, לכתחילה יקפיד לעוטפו קודם לכן בכיסוי נוסף.

עשיית מלאכה ועיסוק בצרכיו קודם תפילה

אסור לעשות מלאכה ולעסוק בענייניו מעלות השחר (ויש מחמירים אף חצי שעה קודם לכן) עד שיתפלל. אף על פי כן, מותר לבצע קודם התפילה פעולות פשוטות וארעיות כסידור מיטה, גילוח, צחצוח נעליים ורחיצה קלה.

צרכי מצווה: מותר להתעסק בצרכי מצוה ובצרכי ציבור הכרחיים לפני תפילה כשיש בכך צורך מיוחד, כגון שאיכות האימון תפגע אם לא יתבצע בזמן זה, ורק ישתדלו לומר ברכות השחר ולקרוא קריאת שמע (ולכל הפחות פרשה ראשונה של ק"ש) קודם שיתחילו בפעילות. אולם, ככלל יש לתכנן את היום כך שלא יזדקקו לעשות כל פעולה ממושכת לפני התפילה, אף אם בשל כך יזדקקו להתפלל קודם הנץ החמה (אחר זמן 'משיכיר' שהוא כ- 50-60 דקות קודם הנץ החמה, ובמקום אונס אף מעלות השחר ובלבד שיוועץ ברב היחידה). במידת הצורך, יתחילו את הפעילות קודם עלות השחר, ואז יהיו רשאים להמשיך את פעילותם גם לאחר מכן, בתנאי שיסיימו את פעולתם לפני סוף זמן קריאת שמע ותפילה.

יציאה לדרך: אין לצאת לדרך אחר עלות השחר לפני שיתפלל. במקום צורך, כגון שבשל כך יפסיד את ההסעה לביתו וכדומה, וכל שכן לצורך מצוה (כגון בשביל להתפלל בציבור) ובשל אילוצים מוצדקים של סדרי האימון, ניתן להקל בכך, (בתנאי שיוכל להתפלל בתוך זמן תפילה) וישתדל

לומר ברכות השחר ולקרוא קריאת שמע קודם שיצא. **אכילה לפני תפילה:** אסור לאדם לענג את גופו ולאכול החל מחצי שעה לפני עלות השחר עד שיתפלל. אולם, אין בכלל זה טעימה קלה, כשנצרך לכך בשביל ליישב דעתו לקראת התפילה. כשחש חולשה יתירה אחר פעילות מאומצת, רשאי לאכול אכילה משמעותית יותר, אך יקרא קודם לכן קריאת שמע (ולפחות פרשה ראשונה של קריאת שמע ופסוק אחרון של קריאת שמע - "אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי..." בשביל להזכיר יציאת מצרים) וראוי שאף יברך ברכות השחר, וידאג לתזכורת שלא ישכח להניח תפילין ולהתפלל מאוחר יותר. הנדרש לאכול לשם שמירה על כשירות מבצעית, יאכל כל הצריך לו לשם כך, אף קודם שיתפלל.

שינה לפני התפילה: המסיים פעילות עם שחר, ראוי שיימנע משינה קודם תפילה. במידה וחושש שלא יצליח להתפלל כראוי אם ימתין לתפילה, רשאי להתפלל אף קודם הנץ החמה (מזמן 'משיכיר', ובמקום אונס יתפלל מעלות השחר אך יוועץ ברב היחידה). אולם אם הדבר מהווה עבורו טרחה רבה, יקרא קריאת שמע אחר עלות השחר ויקפיד להתעורר ולהתפלל לפני סוף שעה רביעית. באם השינה נחוצה לו ביותר לצורך משימותיו הצבאיות, רשאי לישון עד סמוך לחצות היום (ואף אם קיים חשש שלא יצליח להתעורר בזמן לתפילה, רשאי לישון לצורך כך).

ציצית

זמן ציצית: זמן מצות ציצית נמשך כל היום, מזמן 'משיכיר' ועד השקיעה. לפיכך מי שנבצר ממנו לקיימה בבוקר, יתעטף בציצית בהמשך היום. הנצרך ללבוש ציצית קודם לכן, ימתין מלברך עד שייגיע זמנה ואז ימשמש בה ויברך. ברם, בדיעבד אם ברך קודם הזמן, לא יברך שנית. המתעטף בציצית אחר השקיעה, יתעטף בלא ברכה.

לפני נטילת ידיים: מיד בקומו משנתו ילבש ציצית, אף אם נבצר ממנו ליטול ידיו ולברך לאלתר. לאחר שיטול ידיו, ימשמש בציצית ויברך עליה. רבים מהספרדים נוהגים שלא לברך כלל על טלית קטן.

הפסק בין הלבישה לברכה: הנוהג ללבוש בבוקר ציצית בלא ברכה ובתחילת התפילה לברך על הטלית ולפטור בכך אף את הציצית שלבש, רשאי לנהוג כך אף כששוהה מספר שעות בין ההשכמה לתחילת התפילה.

טלית שאולה: אין לברך על טלית שאולה, ולכן, השואל מחבירו טלית כדי לעלות לתורה, לברכת כהנים או להיות ש"ץ וכדו' לא יברך על הטלית. אולם, אדם ששכח את טליתו ושואל טלית מחבירו כדי לקיים בה מצוות ציצית - יתכוון לזכות בה ויברך עליה. חיילים שרגילים שלא להקפיד זה על זה אם ישתמשו בטליתם אף ללא ידיעתם, רשאים לסמוך על כך וללבוש טלית זה של זה בלא בקשת רשות. מכל מקום, טוב שיתכוין שלא לזכות בה ויימנע מלברך עליה.

טלית של בית הכנסת: טלית של בית כנסת ובכלל זה גם

בית כנסת צבאי, נקנתה בשביל כלל המתפללים, ועל כן כל המתעטף בה מחויב בברכה. אכן, יש שנהגו שלא לברך אם מתעטף בה רק לשם כבוד הציבור, כעליה לתורה וכדו'.

לבש ציצית כל הלילה: השובש ציצית כל הלילה, לא יברך עליה בבוקר, וישתדל להתעטף בטלית גדול (ואם אין לו יתעטף בטלית של הציבור, או שקיבל מחברו במתנה על מנת להחזיר) ולברך.

לבישת ציצית בעת פעילות: מצוות ציצית שקולה כנגד כל המצוות, וראוי להשתדל מאד ללבשה בקביעות, ואפילו בזמן אימונים מפרכים ובמזג אויר חם. אמנם, במקום צורך גדול, כגון שעוסק בפעילות העלולה לגרום לפסול או לטנף את הציצית או כשהחום מקשה עליו לבצע את המשימה כראוי, רשאי להימנע מלבישתה. היודע שלא יוכל להימנע מגרירת חוטי הציצית על גבי הקרקע, אין לו להימנע בשל כך מקיום מצוה זו, וראוי שיכניס את חוטי הציצית לבגדיו.

תפילין

זמן תפילין: תחילת זמן הנחת תפילין מזמן 'משיכיר' (60-50 דק' קודם הנץ החמה). אם אין באפשרותו להניח תפילין אלא מוקדם יותר, יניחם וימשמש בהם כשיגיע זמנו. אם אין באפשרותו להניחם אלא בלילה, יניחם בברכה, ויקפיד שלא לשבת במשך כל זמן הנחתן.

יש להקפיד להניח תפילין עד רבע היום, בכדי לקרות קריאת שמע בזמנה כשהוא עטור תפילין. בשעת דחק יניח בהמשך

היום, ואם נבצר ממנו להניחן עד השקיעה, יניחן עד שלוש עשרה וחצי דקות לאחר מכן, ולמנהג חלק מהספרדים רשאי אף לברך על הנחה זו.

המנעות משינה: יש להיזהר מלשקוע בשינה עם תפילין, לפיכך חייל שעייפותו מרובה יניחם בעמידה. במידת הצורך יימנע מהנחת התפילין לזמן ממושך, ועל כל פנים יתאמץ להניחם בזמן קריאת שמע ותפילת העמידה.

תפילין ללא טלית: אף שבדרך כלל נוהגים להניח תפילין רק לאחר לבישת הטלית, מי שיש בידו תפילין בלא טלית, יניח תפילין ולא ימתין לטלית.

תפילה בלא תפילין: העומד לקראת תום זמן קריאת שמע ותפילה ואין בידו תפילין, יתפלל בלא תפילין, ולכשיגיעו לידו יניחן, וראוי שיחזור ויאמר קריאת שמע עמהן, ואם ניתן אף יתפלל עמהן מנחה. מי שהובאו לו טלית ותפילין כשאומר פסוקי דזמרה, יניחן בברכה בין פרקי פסוקי דזמרה או בין ישתבח לברכו קודם הקדיש (אך לא בין פסוקי דזמרה לישתבח). אם עומד קודם ק"ש - יתעטף ויניח בין ברכת 'יוצר' ל'אהבה', ואם עומד בק"ש או לאחר מכן - למנהג הספרדים יתעטף ויניח בלא ברכה, ולמנהג האשכנזים והתימנים יתעטף בטלית בלא ברכה ויניח התפילין בברכה.

שימוש בתפילין של חברו: מותר להשתמש בתפילין של חברו בלא רשותו ואף לברך עליהן, כשברור לו שחבירו מסכים שיניחם גם ללא ידיעתו.

'ימני' המניח תפילין של 'שמאלי', או 'שמאלי' המניח תפילין

של 'ימני', עדיף שיניחם 'הפוך', דהיינו כשה'בית' קרוב לכתף וה'מעברתא' קרובה למרפק.

כבוד התפילין: אין לשבת על תיק ובו תפילין, ואפילו התפילין מונחות בכלי בתוך כלי, אולם ניתן להקל כשמונחות בכלי וכד' שיש מעליו חלל מפריד בגובה טפח (כ-10 ס"מ), ויש המקילים אף בפחות מכך, ובלבד שיהיה הכלי קשיח באופן שלא יהא נסמך בגופו על התפילין. מותר להיכנס לשירותים עם תיק ובתוכו תפילין (הנתונות בנרתיקן).

הכנה לתפילה

נקיון הגוף: הנצרך מעט לנקביו לא יתפלל עד שיתפנה (אפילו אם בשל כך יפסיד תפילה בציבור), ובדיעבד עלתה לו תפילה. לפיכך, במקום צורך, כגון שעומד לפני סוף זמן תפילה, יתפלל מיד. הנצרך להתפנות עד כדי שאינו יכול להתאפק כשיעור 72 דקות, תפילתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל.

נטילת ידיים: נכון ליטול ידיים לפני התפילה וכל שכן שיקפיד על כך חייל שידיו מטונפות. אולם, אם בשל חיזורו אחר מים לנטילה, יפסיד תפילה בציבור, יסתפק בקינוחן בעפר וכדו'.

המנעות מנשיאת חפצים בזמן התפילה: אין לאחוז חפצים בידיו או לשאת משא משמעותי על גופו בשעת התפילה, בכדי שלא תיפגם כוונתו. ברם, חייל אשר הנחת הנשק וציוד הלחימה בצד תגרום לו לטרדה, או אם הסרתם נוגדת את הנהלים - יתפלל בעודם עליו.

כבוד התפילה: יש להקפיד לעמוד בתפילה באופן מכובד, כאדם העומד לפני המלך. במקום שאין מדקדקים כל כך בלבושם, ניתן להקל להתפלל בעודם לבושים כפי רגילותם. לפיכך, חיילים המצויים באימון או בפעילות רשאים להתפלל בסרבלי עבודה וכד', ובלבד שיהיה גופם מכוסה כראוי.

בית כנסת: לכתחילה אין להיכנס עם נשק לבית כנסת, שכן הנשק נועד לקצר חיים. אולם, חיילים הנצרכים מסיבות ביטחוניות לשאת את נשקם גם בעודם בבית הכנסת, יכניסוהו עמהם ובמידת האפשר ישתדלו שיהיה מכוסה מעיניהם. כשאין מניעה ביטחונית - יכניסוהו פרוק.

פסוקי דזמרה

הפסק: כיוון שפסוקי דזמרה נפתחים בברכה ('ברוך שאמר') ומסתיימים בברכה ('ישתבח') הרי הם יחידה אחת ואין להפסיק בדיבור בזמן אמירתם, ואפילו לצורך מצוה. אמנם לצורך מצוה עוברת, כגון לקרוא קריאת שמע בזמנה, וכן לצורך ענייה על קדיש קדושה וברכו, ואפילו לצורך עניית אמן על שאר ברכות, ניתן להפסיק. כמו כן, יש להמנע מהיסח הדעת באמצע פסוקי דזמרה, ובמקום צורך ניתן להקל ברמיזה וכתובה.

הפסק אחרי 'ישתבח': אין להפסיק בדיבור בין פסוקי דזמרה להמשך התפילה. אולם, כשהדבר נצרך ביותר, עדיף להפסיק בין 'ישתבח' ל'ברכו' מאשר באמצע פסוקי דזמרה.

כמו כן, ניתן להקל במקום צורך להפסיק לאחר 'ישתבח',

לצורכי ציבור או לצורך מצווה, כגון לברך על טלית ותפילין או לצורך גיבוש המניין, ויחזרו לומר שלשה פסוקים לפני הקדיש. אולם אף לצרכים אלו אין להפסיק בין הקדיש שלאחר 'ישתבח' לבין 'ברכו'.

תפילה בציבור וצירוף למנין

חובת התפילה בציבור: מצוה גדולה להתפלל בציבור, ויש אף לטרוח עד כדי הילוך 18 דקות ממקומו בכדי להתפלל במנין, ויש חשיבות מרובה להתאמץ לצורך כך. אולם במקום אונס, ואפילו אונס קל, ניתן להקל בענין זה, ויקפיד להתפלל בכוונה יתירה.

צירוף למניין: ניתן לצרף למניין, וכן להעלות לברכת כהנים, 'מסורתיים' הבאים לתפילה מיוזמתם, ובמקום צורך אף את מי שאינו שומר תורה ומצוות כלל, כל עוד הוא רוחש כבוד לתפילה ולמצוות, ואינו מתריס כנגד הדת.

בשביל להצטרף למניין יש להקפיד על כך שעשרה מתפללים ימצאו במקום אחד. במקום דחק, האשכנזים מקילים לצרף כשרואים אלו את אלו, אף כשנמצאים במקומות נפרדים. כשיש כבר מניין מתפללים במקום אחד, רשאים במקום צורך, מתפללים נוספים להצטרף אליהם, כל עוד אין דבר טינוף חוצץ ביניהם. כשמתפללים בשטח פתוח, יקפידו שיראו אלו את אלו ושלא יהיה דבר טינוף חוצץ ביניהם ושישמעו כולם את שליח הציבור. כמו כן יזהרו לכתחילה שלא תהא מחיצה או דרך מפסיקה ביניהם.

מנין שנחסר: דבר שבקדושה שהתחילוהו במנין ויצאו מקצתו, רשאים הנשארים לסיים אותו ענין שהתחילו בו, והוא שנשתיירו שם לכל הפחות ששה מתפללים. לכן, מניין שנחסר באמצע חזרת הש"ץ, ימשיכו עד סוף החזרה, אך לא יעלו כהנים לדוכן כיוון שזהו ענין אחר, אלא יאמר החזן את נוסח "או"א ברכנו בברכה המשולשת" וכו', ולמנהג האשכנזים יכולים לומר אף את קדיש 'תתקבל', אך למנהג הספרדים והתימנים אין הקדיש נחשב להמשך של חזרת הש"ץ ואין לאומרו. העומדים בקריאת התורה רשאים לסיימה, אך אין רשאים להעלות מפטיר, וטוב שיקראו הפטרה (בלא ברכותיה).

קריאת שמע של שחרית

זמן קריאת שמע: תחילת זמן קריאת שמע מזמן 'משיכיר', וראוי לקרותה סמוך לזמן הנץ החמה ולסמוך לה תפילת עמידה כוותיקין. במקום דוחק גדול רשאי להקדים ולקרותה מעלות השחר.

זמן ק"ש של שחרית וברכותיה נמשך עד רבע היום, אולם, אף אם עברה שעה זו - יקראנה בברכותיה עד שליש היום (ולמנהג האשכנזים במקום אונס ניתן לקרותה בברכותיה עד חצות היום). עבר זמן זה - יקראנה בהמשך היום בלא ברכותיה.

כוונה: יש להתאמץ ולקרוא בעירנות ובריכוז לכל הפחות את הפסוק הראשון של קריאת שמע. מכאן ואילך אף אם

קראה מתנמנם, יצא.

אסור לרמוז לחבירו באמצע ק"ש, ומכל מקום לאחר שסיים פרשה ראשונה - רשאי לרמוז לצורך מצוה.

תפילת שחרית

זמן תפילת שחרית: תחילת זמן תפילת שמונה עשרה של שחרית, משעת הנץ החמה, ובשעת דחק משיעלה עמוד השחר. ברם, מאחר ועל פי דין לא ניתן להתעטף בטלית, להניח תפילין ולקרוא קריאת שמע (למעט כשהשעה דחוקה ביותר, כנ"ל), אלא מזמן 'משיכיר', לפיכך למעשה לא ניתן להתפלל אף בשעת דחק תפילה כסדרה אלא מכשעה לפני הנץ (ועל כן במקרה זה יאמר בעלות השחר את ברכות השחר ופסוקי דזמרה, ומשיגיע זמן 'משיכיר' יתעטף בטלית ותפילין וימשיך בתפילה). כאשר גם זה איננו אפשרי - יניח תפילין ויתעטף בטלית בלא ברכה ויתפלל מעלות השחר (ויש מהאשכנזים המדלגים על ברכת 'יוצר אור' קודם זמן 'משיכיר'). כשיגיע זמן 'משיכיר' ימשמש בתפילין ויברך עליהם, באופן שהתבאר לעיל בפרק תפילה בלא תפילין.

במסגרת הצבאית, יש להעדיף תפילה בציבור קודם הנץ על פני תפילה ביחיד אחר הנץ החמה.

זמן תפילת שמונה עשרה של שחרית נמשך עד שליש היום. בדיעבד יתפלל עד חצות היום, וראה לעיל כיצד ינהג לעניין קריאת שמע וברכותיה.

כיוון התפילה: בשעת תפילת 'שמונה עשרה' יש לעמוד כך

שפניו יהיו מכוונות כלפי ירושלים. היודע את כיוון התפילה אך אין באפשרותו להפנות גופו לשם, כגון שמתפלל בנסיעה, או כגון שלאחר שהתחיל לעמוד בתפילה הוברר לו ששגה בכיוון, יצדד פניו לכיוון הראוי. מי שאינו יודע את כיוון התפילה במקום שבו הוא נמצא, יעמוד במקום שבו יכול להתפלל בנחת ובכוונה, ויכוון את לבו לאביו שבשמים.

תפילה בנסיעה: המהלך בדרך או נמצא בנסיעה ואינו יכול לעצור לתפילה, רשאי להתפלל תוך כדי נסיעה. מכל מקום, אם ישנה אפשרות יעמוד לכל הפחות בברכה ראשונה של תפילת שמונה עשרה ובזמן הכריעות והפסיעות לאחור. אף המתפלל באופן זה צריך להקפיד על שאר דיני מורא שמים בתפילה, על כן, המתפלל בישיבה תוך כדי נסיעה, ישב כשראשו כפוף ורגליו צמודות זו לזו, דרך יראה.

הנמצא בנסיעה בתרגיל, אם יכול להתפלל בישוב הדעת מחוץ לרכב יצא ויתפלל, אולם אם הפסקת הנסיעה והיציאה מהרכב תגרום לו לחוסר יישוב הדעת, מחשש שיוקפץ וכדומה, מוטב שיתפלל בישיבה ברכב.

נשיאת כפיים

חשיבות ברכת כהנים: מצוה גדולה על הכהן לשאת כפיו ולהחיל את ברכת ה' על ישראל, לפיכך חלילה מלהתירשל במצוה זו, ומאוד יש להשתדל בקיומה.

חליצת נעליים: במקום דחק, כגון על קרקע בוצית וכדו', רשאי כהן להימנע מחליצת נעליו בשעת ברכת כהנים. אולם

במצב זה יקפיד לברך כשעומד על הקרקע עצמה, ולא על גבי הדוכן, או הגבהה דומה. חייל כהן החושש שהתמשכות חליצת הנעליים הצבאיות תגרום לו להפסיד את ברכת כהנים, רשאי להקל ולהתפלל מתחילה בנעליים שאינן שרוכות.

נטילת ידיים: יש ליטול ידיו במים קודם שישא כפיו, ולכתחילה ראוי שיטול בכלי כשר ויקפיד על שאר דיני נטילת ידיים. בשעת דחק ניתן להקל ולסמוך על נטילת ידיו שחרית, ובלבד שיקפיד לשמור ידיו נקיות ולא ייגע בנעליו (אלא יקפיד לחולצם כשידו עטופה בבד וכדו').

דוכן: במידת האפשר, ראוי להדר ולברך מעל משטח מוגבה, ואפילו יהא מוגבה קצת כקרטון וכד'.

כהן חמוש: מותר לשאת כפיו בהיותו חמוש, ומכל מקום ראוי שיפקיד נשקו בידי חבירו לזמן זה.

נשיאת כפים לפני תפילה: כהן שלא התפלל ונכנס לבית הכנסת בשעה שהציבור הגיעו לברכת כהנים, נושא כפיו קודם שיתפלל.

תחנון

תפילת תחנון מתקבלת יותר כאשר היא סמוכה לתפילת העמידה, ולכן מי שנצרך להפסיק לשיחה, ישתדל לדחות זאת עד לאחר אמירת תחנון.

אמירת תחנון בישיבה: לכתחילה יש לשבת בשעת אמירת תחנון. בשעת דחק, כגון בשטח פתוח ללא סלעים וכד', ניתן

לומר תחנון בעמידה.

תחנון במקום שאין בו ספר תורה: במקום שאין בו ספר תורה אין נופלים אפיים (אף למנהג האשכנזים), אלא אומרים את המזמור בישיבה, מלבד למנהג התימנים, ויש המקילים ליפול על פניהם אף בחדר שיש בו שאר ספרי קודש או ספר תורה פסול.

קיצור התפילה בשעת הדחק

יציאה באמצע תפילה: חייל הנחפז לדרכו, ישתדל לצאת לאחר קדושת 'ובא לציון' וקדיש 'תתקבל', ואם אין באפשרותו להמתין כל כך, ישתדל להישאר עד אחר תחנון או לכל הפחות עד לאחר 'קדושה'. במידה וזמנו דחוק ביותר, רשאי לצאת מבית הכנסת לאחר תפילת שמונה עשרה, ולכשיתאפשר לו ישלים את התפילה.

דילוגים בתפילה: במצבים מיוחדים שהשעה דחוקה (וכגון שאיחר לתפילת הציבור, או שסוף זמן תפילה ממשמש ובא, וכדו') לכל הפחות יאמר: ברכות נטילת ידיים, אלוקי נשמה, ברכות התורה, ברוך שאמר, אשרי וישתבח, וימשיך כסדר הרגיל מברכת 'יוצר אור' ואילך (ולמנהג הספרדים והתימנים, בשעת דחק גדולה רשאי אף לדלג לחלוטין על פסוקי דזימרה). אם יש בידו שהות נוספת, יאמר את שאר ברכות השחר, ויוסיף את המזמורים בפסוקי דזמרה הפותחים ב'הללויה'. במידת האפשר, ישלים מאוחר יותר את שהחסיר מהתפילה, מלבד ברכות 'ברוך שאמר' ו'ישתבח'

שאין לאומרם אלא קודם התפילה.

כמו כן, בשעת דחק ניתן לדלג על אמירת תחנון, בפרט בימי שני וחמישי אם בכך יספיקו לקרוא בתורה שתקנתה קדומה ועדיפה יותר. ברם, אם אפשר, ישתדלו לומר לכל הפחות את נוסח התחנון הרגיל לכל יום.

חזרת הש"ץ מקוצרת: ציבור שזמנו דחוק וכן מניין מצומצם שיש לחוש שחלק מהמתפללים לא יטו אזנם לחזרת הש"ץ (ולא יהיו תשעה ששומעים ועונים לברכותיו), רשאים להסתפק ב'חזרה מקוצרת', אך לא יעשו כן בדרך קבע

כשמתפללים באופן זה, מנהג הספרדים לומר עם הש"ץ את שלושת הברכות הראשונות (כולל 'קדושה') ולאחר מכן להמשיך תפילתם בלחש, ואילו מנהג האשכנזים והתימנים לענות לברכות הש"ץ ול'קדושה' ורק לאחר מכן להתחיל מתחילת התפילה בלחש. כשיש בקהל כהנים, יאמר שליח הציבור בקול מברכת 'רצה' עד סיום התפילה, והכהנים יעלו לברך ברכת כהנים..

תפילת תשלומין: מי ששכח להתפלל את אחת מן התפילות או שטעה בחישוב הזמנים וכדומה ופספס את הזמן שבו ניתן להתפלל אחת מן התפילות, יתפלל בתפילה הבאה פעמיים את תפילת העמידה ('שמונה עשרה'). התפילה הראשונה תהיה תפילת החובה הנוכחית, והתפילה השניה לשם השלמת התפילה שהחסיר. בין התפילות יאמר 'אשרי'. תפילת התשלומין תהיה כנוסח התפילה הנוכחית, כגון אם לא התפלל מנחה ביום ו', יתפלל בערב פעמיים את נוסח

תפילת העמידה של ערבית של שבת.

עוסק במצווה: גם מפקדים וחיילים העוסקים באימון או בפעילות אינטנסיבית, צריכים לפנות זמן לתפילה. במידה ועומס המשימות רב ביותר, כך שאינם מוצאים כל אפשרות להתפלל תפילה שלימה בין עלות השחר לחצות היום, פטורים הם מכך כדין 'העוסק במצווה', ויתפללו תפילה מקוצרת (תוך התייעצות עם רב היחידה על מידת האילוץ שבדבר), כפי מידת הזמן שיש ברשותו, לפי המדרג הבא (מהמועט למרובה): 1. פרשה ראשונה של קריאת שמע ופסוק האחרון של קריאת שמע (בדלית ברירה יאמר את הפסוק 'שמע ישראל' ו'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' בלבד, בתוך זמן ק"ש), ויברך לפני כן ברכת 'אשר בחר בנו', אם לא ברך מאז שהתעורר. 2. בנוסף, קריאת שמע כולה (בזמנה), ויאמר גם 'צרכי עמך ישראל מרובים ודעתם קצרה, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גוויה וגוויה כדי מחסורה, ברוך אתה ה' שומע תפילה" (אף שאינו יוצא בזה ידי חובת תפילה). 3. בנוסף, תפילת עמידה (אפילו מקוצרת - שלש הברכות הראשונות, לאחריהן בקיץ 'הביננו' ובחורף תחילת וסיום כל ברכה מהברכות האמצעיות, ולאחריהן שלש הברכות האחרונות). 4. בנוסף, ברכות קריאת שמע (או חלקן. בדיעבד יאמרם אחרי ק"ש, ואף בלא לקרוא עמם את קריאת שמע שנית). 5. בנוסף, 'ברוך שאמר', 'אשרי' ו'ישתבח'. 7. בנוסף, 'אשרי' ו'בא לציון'.

בשעת דחק כזאת, רשאי לדחות את ברכות השחר והנחת

התפילין לזמן מאוחר יותר במהלך היום.

חייל שאינו יכול להתפלל תפילת עמידה בסמוך לקריאת שמע וברכותיה, ישלים את הברכות ב'גאל ישראל', אף שבשל כך לא יסמוך גאולה לתפילה. אולם, כאשר נצרך להפסיק זמן מועט בלבד, יעדיף להפסיק לפני 'אמת ויציב' ולא בין גאולה לתפילה.

דיבור באמצע התפילה: מותר להפסיק בדיבור לצורך מצווה לפני 'ברוך שאמר', לאחר תפילת העמידה ובין 'שתבח' ל'יוצר אור'. כאשר קיים חשש להפסד כספי ציבור, פגיעה באימון או בפעילות צבאית וכן פגיעה בכבוד הבריות, מותר לדבר בק"ש ובברכותיה (במידת האפשר ידחה את ההפסקה בין ברכה לברכה או בין פרשה לפרשה) או בפסוקי דזמרה, אך יקצר בדיבורו ולא יאריך מעבר לנדרש. במידת האפשר ישיב בכתב (או במסרון) ולא בדיבור. בכל מקרה אין להפסיק בדיבור בתפילת העמידה, אם לא לפיקוח נפש. לדבר דחוף ביותר, שהיה מפסיק בשבילו גם בעת פגישה עם אישיות בכירה, מותר להפסיק בכתובת מסרון קצר, וכן יש לנהוג כאשר בלא הכתיבה לא יצליח להתרכז כלל בתפילה. אין להתחיל בתפילת העמידה אם יודע שלא תהיה אפשרות שיסיים את תפילתו בלא לדבר (ויאמר רק: 'צרכי עמך מרובים ודעתם קצרה וכו', כנ"ל), אולם בקריאת שמע רשאי להתחיל גם אם ייאלץ להפסיק באמצע.

תפילת מנחה

תחילת זמן מנחה: תחילת זמן תפילת מנחה מחצי שעה אחר חצות היום. לדעת רבים, ראוי להתפלל מנחה ברבע האחרון של היום. אף על פי כן, חיילים שאין עיתותיהם בידיהם יעדיפו להתפלל בהקדם האפשרי.

אכילה קודם התפילה: חייל שעדיין לא התפלל מנחה ואין מי שיזכירנו להתפלל, אינו רשאי לישב לסעודת קבע ברבע היום האחרון, מבלי שידאג לאמצעי תזכורת כלשהו. אולם, ציבור של חיילים רשאים לאכול קודם התפילה, בייחוד אם זמנה קבוע.

שינה קודם תפילת מנחה: ראוי להימנע משינה ברבע האחרון של היום קודם שיתפלל, ובמקום צורך ניתן להקל ובלבד שידאג לאמצעי תזכורת כלשהו.

סוף זמן מנחה: סוף זמן תפילת מנחה בשקיעה. בשעת דחק, ניתן להתפלל עד שלוש עשרה וחצי דקות אחר השקיעה, אלא שבמקרה זה אף המקדימים להתפלל ערבית בדרך כלל לפני צאת הכוכבים (כ־20 דקות לאחר השקיעה), צריכים להשתדל להתפלל ערבית אחר צאת הכוכבים. אולם, במקום דוחק גדול, או בכדי להתפלל בציבור, רשאי אף להקדים ולהתפלל ערבית למרות שהתפלל מנחה אחר השקיעה.

תחנון לאחר שקיעה: מנהג רבים להימנע מאמירת תחנון אחר השקיעה. מכל מקום, למעשה במסגרת הצבאית יש לנהוג כפוסקים המורים לאומרו בזמן בין השמשות, על מנת לשמור על סדרי התפילה הקבועים.

תפילת ערבית

זמן ערבית: זמן תפילת ערבית משעת צאת הכוכבים. בשעת דחק, ניתן להקדים ולהתפלל מאחר השקיעה, ואם חושש שלא יתאפשר לו להתפלל בלילה, רשאי אף להקדים ולהתפלל מ'פלג המנחה' (שעה ורבע זמנית קודם הלילה), אלא שאז יקפיד להתפלל מנחה קודם ה'פלג'. בשעת דחק או בכדי להתפלל בציבור, רשאי אף להתפלל ערבית מבעוד יום למרות שהתפלל מנחה אחר ה'פלג' (ויש הנוהגים כן לכתחילה כשמתפללים בציבור).

זמן קריאת שמע של ערבית: זמן קריאת שמע של ערבית משעת צאת הכוכבים. לפיכך, אם הקדים להתפלל קודם הלילה, צריך לחזור ולקרוא שנית (בלא ברכותיה) אחר צאת הכוכבים.

המאחר לבית הכנסת וראה שהציבור עומדים לתפילת שמונה עשרה של ערבית, יתפלל עמהם ולאחר מכן יקרא קריאת שמע עם ברכותיה.

אולם אם כשבא לבית הכנסת, הציבור כבר עומדים באמצע תפילת שמונה עשרה, אם יכול להספיק לסיים תפילת העמידה לפני שיאמר הש"ץ 'יהא שמיה רבא' של קדיש תתקבל, יתפלל שמונה עשרה עמהם, ואם לאו, ימתין עד לאחר קדיש תתקבל ויתפלל ערבית כסדר ביחידות.

אכילה ושינה לפני ק"ש: משיגיע זמן קריאת שמע אין להתחיל בסעודה או ללכת לישון קודם שיקראנה. חייל שדאג לאמצעי תזכורת כלשהו, או מספר חיילים שקבעו

להתפלל יחד בזמן מסויים ויזכירו זה לזה, רשאים לאכול קודם התפילה.

שינה קודם תפילת ערבית: נחלקו אחרונים אם ניתן לסמוך על אמצעי תזכורת כלשהו לענין שינה קודם תפילת ערבית. למעשה, במקום צורך ניתן להקל, במיוחד במסגרת הצבאית, כשמוטלות עליו משימות בהמשך הלילה, שבשלבן יהיה מוכרח להתעורר. עם זאת, במידת האפשר, אם הגיע זמן קריאת שמע של ערבית, יקרא קריאת שמע קודם שישכב לישון.

ק"ש אחר חצות הלילה: לכתחילה יש לקרוא קריאת שמע של ערבית עד חצות הלילה, ובדיעבד יקראנה עד עלות השחר. כשהציבור נאלץ להתפלל אחר חצות, יש אומרים שיתפלל ביחידות קודם לכן, ועל כל פנים יקרא ק"ש בברכותיה קודם חצות ויתפלל עם הציבור מאוחר יותר. אולם, אם איחור התפילה גורם לו לטירחה מרובה, או שקיים חשש שירדם ולא יתפלל כלל, יתפלל ביחידות לפני חצות.

קריאת שמע שעל המיטה

אין אומרים קריאת שמע על המיטה אלא קודם שינת קבע (כגון שישן על מיטתו למעלה מחצי שעה).

חייל שקיימת סבירות גבוהה שיוקפץ לתירגול קודם שיספיק להרדם, יאמר נוסח קריאת שמע שעל המיטה בלא ברכת 'המפיל'.

ישן פעמיים: הניעור בלילה ולאחר זמן חוזר לישון, לא יאמר

שוב ברכת 'המפיל' וקריאת שמע שעל המיטה, אך ראוי לומר פרשת 'שמע' או שאר פסוקים לשמירה.

שינה ביום: אין אומרים קריאת שמע לפני שינת יום, אף אם נמשכת לשעות הלילה.

'המפיל' לאחר חצות: מנהג חלק מהספרדים שהאומר ברכת 'המפיל' אחר חצות הלילה אומרה בלא שם ומלכות, ואילו למנהג האשכנזים, התימנים ורבים מהספרדים לאומרה כרגיל.

דיבור אחר ברכת 'המפיל': אין להפסיק בדיבור או בשתיה וכד', בין ברכת 'המפיל' לשינה, אולם במקום צורך ניתן להקל בכך.

שינה מעל מאכלים: אין להניח מאכלים תחת המיטה, ובדיעבד, אם היו באריזה סגורה מותר לאוכלם, ואילו במגולים, לדעת רבים, אין להקל לאכלם אלא אם יש בזריקתם הפסד מרובה.

בגדים תחת הראש: ראוי להימנע מלהניח הבגדים למראשותיו, אלא אם יש שם דבר המפסיק בין ראשו לבגדים, ויש הנוקטים שהאיסור דוקא בבגדים שלו, ולפי זה ניתן להקל במדי צבא שאינם שלו.

תפילת הדרך

הולך רגל היוצא מחוץ לעיר לדרך הארוכה מפרסה (כארבעה ק"מ), צריך להתפלל תפילת הדרך עם צאתו. מנהג האשכנזים לאומרה אף כשנוסע מרחק זה ברכב, ואילו

למנהג הספרדים דוקא כשנוסע מחוץ לעיר כדי זמן הילוך פרסה (72 דקות) מתחייב בתפילה זו. היוצא לדרך ארוכה מארבעה ק"מ שמתקיימת כולה במרחב הסמוך לבסיס תוך פרסה, יאמר תפילת הדרך בלא הזכרת ה' בחתימה. לעומת זאת, היוצא לדרך המוחזקת בסכנה, צריך להתפלל תפילת הדרך, אפילו כשהדרך קצרה ביותר.

תפילת הדרך חלה על כל הנסיעות המתוכננות לאותו יום, אך אם יצא לנסיעה שלא היתה דעתו (ודעת מפקדו) מתחילה עליה, מחויב בתפילה מחדש.

כשאין כל הנוסעים בקיאים בברכות, ראוי שהבקי יאמר תפילת הדרך בקול רם ויתכוון להוציא את השומעים ידי חובתם.

הלכות ספר תורה וקריאת התורה

השלמת קריאת התורה במועד מאוחר יותר: בהיות שיסודי התפילה וענייניה גבוהים ונעלים, לכתחילה אין לשנות בה ובסדריה דבר, ויש לתכנן את לוח הזמנים של האימונים, כך שהתפילה תיערך כסדרה. במקום צורך, כשיש קושי לקיים את מצוות קריאת התורה בזמנה, ניתן לשנות מעט מן הסדר הקבוע, באישור רב היחידה, כפי שיפורט להלן.

קריאת התורה אחר הצהריים: חיילים שנבצר מהם לקרוא בתורה בתפילת שחרית, ישלימו את הקריאה עד חצות היום (בחורף: 11:45, ובקיץ: 12:45 בקירוב). בשעת הדחק ובאופן חריג ישלימו את הקריאה עד השקיעה, אולם אין לנהוג כך

באופן קבוע.

קריאת התורה קודם עלות השחר: חיילים שלא יתאפשר להם לקרוא בתורה כלל באותו יום, כגון שיוצאים לאימון בשדה עם שחר ויחזרו בערב, רשאים בדלית ברירה לקרוא בתורה קודם עלות השחר.

השלמת קריאת התורה של שני, חמישי וראש חודש: יחידה שלא קראו בה בתורה בימים שני וחמישי, ואף לא השלימה במשך היום, אינם רשאים להשלימה ביום אחר.

הורדת ספר תורה לשטח: ככלל, יש להמנע מטלטול ספר תורה ממקומו שלא לצורך, משום שכבוד התורה שיבוא אליה, ומשום הקושי לשמור על כבודו של ספר התורה בטלטולי הדרך. עם זאת, בשביל לזכות את החיילים בקריאת התורה, יש להשתדל להסדיר בגיזרת הלחימה או בשטח האימונים מקום מכובד ושמור שיהא הספר תורה מונח שם בארון למשך זמן של לפחות יום או יומיים. בשעת הדחק, ניתן להקל להביא ספר תורה אפילו לזמן התפילה בלבד, ובלבד שיובא לפני תחילת התפילה.

אופן הובלת ספר התורה: צריך להקפיד מאוד בכבוד ספר התורה, הן בדרך הובלתו לשטח והשבתו ממנו, והן בזמן שהותו שם ובאופן הקריאה בו. הובלת ספר התורה תהיה בארון קודש (המסופק על ידי הרבנות הצבאית) באופן שלא ייטלטל בצורה משמעותית או יקבל מכה וכדומה. לכתחילה, יש להוביל את ספר התורה בפנים הרכב כאשר חייל מלווה אותו, ולא עם שאר הציוד. בשעת הדחק, מותר להניח את

ספר התורה עם שאר הציוד ברכב לוגיסטי, ובלבד שיקפידו לחצוץ באמצעות בד וכדומה בינו לבין שאר הציוד, וכן שימנעו מלהניח עליו כל ציוד שהוא. אם ידוע על מזג אוויר שעלול להזיק לספרים או אם ידוע בבירור שכבודו של ספר התורה לא יישמר בעת הובלתו, יימנעו מלהביאו, גם אם מחמת כן תתבטל קריאת התורה.

הלכות סעודה וברכות הנהנין

נטילת ידיים לסעודה

חציצה: צריך להזהר שלא תהיה חציצה על הידים בזמן הנטילה. לכן, יש לנקות מהידיים לכלוכים ממשיים כגון אבק ועפר, שמן רובים וכדומה שנדבקו לידיים. במקום הצורך ניתן להקל בחציצה הנמצאת על כף היד, כי מעיקר הדין די ליטול עד סוף האצבעות, וכן בחציצה על מיעוט היד, כאשר הוא מורגל בכך ואינו מקפיד עליה.

כלי הראוי לנטילה: לכתחילה יש ליטול מתוך כלי שפיו רחב, ובמקום צורך אף ממימייה או בקבוק שפיהם צר. כשאין כלי זמין בנמצא, אפשר ליטול ישירות מתוך עוקב מים, על ידי פתיחה של הברז ישירות על היד, כך שהיד נרטבת מהמים הבאים מייד לאחר הפתיחה. אולם מברז רגיל אין אפשרות ליטול כך, אם לא ברור שהמים באים ישירות מתוך כלי סגור, וכן אין ליטול ידיים מתוך שקית שתייה.

שיעור המים: לכתחילה יש ליטול את הידיים במים בשפע,

שירטיבו היטב את כל היד. אך במקום שאין הרבה מים, כגון במהלך מסע, ניתן להסתפק במים בשיעור רביעית (כחצי כוס רגילה) לכל יד, ובשעת דחק אף ברביעית אחת לשתי הידיים ולהסתפק בנטילה על האצבעות בלבד. במקרים אלו, יש להקפיד לנקות את היד מאבק לפני הנטילה.

ניגוב הידיים: ניגוב הידיים במגבת או נייר הוא חלק ממצוות נטילת ידיים, ומטעם זה מברכים על הנטילה לפני השלמת המצוה בניגוב הידים. אין לנגב הידיים בבגדים, לכן לכתחילה יש להצטייד באמצעי זמין לניגוב הידיים, או שינגב ידיו בתיק וכדומה. כשאין לו במה לנגב, יסתפק בשיעור הידיים ויבושם בשמש, או בניגוב בבגד שאינו לבוש בו עתה, ובדלית ברירה ינגב בבגדיו.

מצבי דחק: מי שאין בידיו מים כלל, והוא רעב ורוצה לאכול עכשיו לחם, צריך לטרוח ללכת עד 18 דקות להשיג מים לנטילה. אם גם בשיעור זמן זה לא ימצא מים, או שאין לו אפשרות להפסיק את פעילותו על מנת להשיג מים, וכן חיילים הנמצאים במקום קר מאוד שיש להם צער גדול בהרטבת הידיים, רשאים לאכול על ידי כיסוי ידיהם בבגד או שקית, כך שלא יגעו בלחם כלל.

היסח הדעת ושינוי המקום בסעודה

משך הזמן שניתן לברך אחר האכילה: יש להשתדל לסיים את הסעודה ולברך ברכת המזון לפני שפונים לכל עיסוק אחר, בשביל שלא ישכח לברך או שיעבור שיעור הזמן

שאפשר לברך בו. בדיעבד, כל זמן שהאדם מרגיש שבע מהסעודה שאכל, יברך ברכת המזון. אם כבר אינו מרגיש שובע ועברו 72 דקות מסיום האכילה, לא יברך ברכת המזון. המסתפק בהרגשתו אחר שעברו 72 דקות, אם אכל בסעודתו פת כביצה יברך ברכת המזון, ואם אכל פחות מכך לא יברך, וטוב שיאכל עוד כזית פת ללא ברכה ראשונה (אם לא הסיח דעתו) ויברך אחריה ברכת המזון, וכך יצא מהספק.

אכל מעט מיני מזונות או שתי משקה, יקפיד לברך לאלתר אחר אכילתו ועכ"פ תוך חצי שעה. בדיעבד, אם אינו יודע לשער את מידת שביעתו מהם, ישתדל לאכול כזית נוסף מאותו מאכל ולברך אחריו (ואם הסיח דעתו - אף לפניו) או לצאת בברכת חברו.

שתייה בזמן מסע: לרוב, בשל המאמץ הפיזי הרב בזמן מסע, שיעור עיכול המים קטן ביותר. לכן, ישתדלו לשתות בכל פעם רביעית (86 סמ"ק) ויברכו ברכה אחרונה. במידה ואינם שותים כשיעור, יתכוונו בברכה הראשונה על מה שישתו לאורך כל המסע, וימשיכו לשתות בלא ברכה ראשונה ואחרונה.

הפסק באמצע הסעודה: חיילים שנאלצו להפסיק באמצע סעודתם, אם לא הסיחו דעתם מהסעודה ימשיכו לאכול בלא ברכה ראשונה, אפילו אם עברו 72 דקות מאכילתם. אם רוצים לאכול לחם אחר שהפסיקו, יטלו ידיהם בלא ברכה, ואם הסיחו דעתם לחלוטין יטלו ידיהם שנית ויברכו ברכה ראשונה קודם שימשיכו לאכול.

שינוי מקום בסעודה: למנהג האשכנזים מותר לכתחילה לאכול כזית פת במקום אחד מתוך כוונה להמשיך ולאכול במקום אחר, ואילו למנהג הספרדים והתימנים אין לעשות כך לכתחילה, אם לא בשעת הדחק. גם למנהג האשכנזים, האוכל מיני מזונות בשיעור כזית, לכתחילה לא יצא ממקומו עד שיסיים לאכול, ובדיעבד, אם יצא ממקומו לאחר שאכל כזית, ימשיך בסעודה בלי לברך שנית. לעומת זאת, האוכל שאר מאכלים ומשקים ויצא ממקומו, יברך שנית לפני אכילתו, אפילו אם יצא לזמן קצר עם המאכל בידיו.

הגדרת שינוי מקום: יציאה ממבנה לחצר נחשבת שינוי מקום, אפילו כאשר החצר מוקפת בגדר. לעומת זאת, הליכה מצד לצד של אותו בית או אותה חצר מגודרת, אפילו שהיא גדולה ביותר, אינה נידונת כשינוי מקום. בשטח פתוח או בחורשה שאינה מוקפת בגדר, כל שהתרחק כך שאינו רואה את מקומו הראשון, הרי זה בכלל שינוי מקום.

הולכי דרכים: ההולך בדרך, או שמתחיל לאכול בביתו מתוך כוונה שעיקר אכילתו תהיה בדרך, רשאי לשנות את מקומו מבלי לברך ברכה ראשונה על המשך האכילה. בדומה לכך, חיילים האוכלים ושותים בתחנת ההסעה בזמן המתנה לאוטובוס, יכולים להמשיך לאכול בלי לברך שנית בתוך האוטובוס, כדין 'הולכי דרכים'. מאידך, חייל שקובע עצמו לאכילה ברכב או בטנק בזמן חנייה, אם נצרך לצאת ממנו במהלך הסעודה - דינו כמשנה מקומו. ברם, אם סעדו בתוך הג'יפ מחמת הגשם, רשאים להמשיך לאכול מחוץ לג'יפ כשפסק הגשם.

הלכות שבת

עקרונות הלכתיים לפעילות מבצעית בשבת

פיקוח נפש דוחה שבת. עם זאת, רבות מהלכות השבת ניתנות לקיום גם במצבים מבצעיים.

הגדרת המצב כפיקוח נפש: ככלל, הערכת המצב כמצב סכנה, נקבעת על פי התייחסות הגורמים המקצועיים לאירוע דומה ביום חול. פעולה שרגילים לבצעה בחול באופן בהול ומיידי ללא שיקולי חסכון במשאבים ובטירחה - נידונת כפיקוח נפש ודוחה שבת. למעשה, בשל המורכבות ליישם את העיקרון הנ"ל במצבים השונים, ההחלטה על מינון ואופי הפעילות בשבת תקבע ע"י מפקד הגיזרה, לאור עקרונות 'הפעלת הכח', ומתוך גישה שקולה ורצינית לבחינת הסיכונים, יחד עם רגישות רבה לקדושת השבת ושומריה.

מיעוט בחילול שבת: יש להבחין בין מצב סכנה מובהק ואף ספק סכנה, בהם יש לבצע את הפעולות כדרכו בחול, ובין מצב של חשש סכנה עתידית, בו ראוי להשתדל למעט בביצוע פעולות אסורות (בפרט מלאכות דאורייתא), ולבצען במידת האפשר בשינוי (למשל באמצעות המרפק, חפץ או גב היד) או באמצעות שני חיילים כאחד, כל עוד מהירות ויעילות התגובה של החיילים אינה נפגעת ביחס למשימה אותה הם נדרשים לבצע. בנוסף, אין חובה להגיע למצבי טירחה, הפסד או צער מרובים בכדי להימנע מחילול שבת לצורך מבצעי.

יש להשתדל לצמצם חילול שבת באמצעות תכנון וביצוע הכנות מערב שבת, ובהעדפת פעולות האסורות מדרבנן על פני פעולות האסורות מן התורה (לדוגמא: יש להעדיף שימוש במקלור ('סטטיקלייט') ובנורת לד על פני שימוש בנורת להט, שהדלקתה אסורה מהתורה). היודע בוודאות שיהא עליו לחלל שבת לצורך מבצעי, יעדיף להקדים ולבצע פעולות הכרוכות באיסור דרבנן (אף קודם שעת הסכנה), כדי להימנע מעשיית מלאכות האסורות מן התורה. אולם, אם לא ברור שיהיה צורך בחילול שבת - ימתין ולא יעשה דבר עד שיהיה צורך וודאי לחלל את השבת.

הכנות מבצעיות לקראת השבת

דגשים להיערכות: יש לרוקן את הווסט מחפצי מוקצה שאינם נצרכים בשבת, לוודא טעינת סוללות אמל"ח (אמצעי תקשורת, תאורה ותצפית), להפעיל בעמדת השמירה תאורה ואמצעי חימום או קירור. כשהדבר מתאפשר מבחינה מבצעית, יש להעביר מבעוד יום את מנגנון פתיחת השער לפתיחה ידנית או להשאיר את השער פתוח ברוחב מעבר כלי רכב אחד, וכשאינן אפשרות יעביר להתקן גרמא.

הגעה למקום הפעילות: במידת האפשר, יש להגיע מבעוד יום למקום התחלת הפעילות, אולם חייל שנמצא בביתו אינו מחוייב להקדים ולצאת ממנו קודם השבת, אם בשל כך יגרם צער גדול לו או למשפחתו.

היערכות בחמ"ל: יש להכין מבעוד יום דפי משימה, שבצ"ק

ורשימת שמירה. מומלץ להכין פתקיות עם שמות חיילי המוצב, עבור עריכת שבצ"ק בשבת למשימה בלתי מתוכננת. ראוי לסגור את רשימת השמירה בנילונית, ולהצמיד לה פתק בולט המזהיר שלא לבצע בה שינויים בשבת. יש לדאוג מראש לעט שבת, ובמידת האפשר גם למקלדת שבת ועכבר שבת. חשוב לזכור להפעיל את המחשב מבעוד יום, ולבטל את 'שומר המסך'. ראוי לתאם שבדיקות הקשר יצומצמו למינימום ההכרחי ברמת הכוונות המבצעית. במידת האפשר יש לכסות את נורית הבקרה במטען של מכשיר הקשר.

החלפת משמרת: בעמדות בהן ההחלפה מתבצעת אחת ליממה ויותר (למשל מחסום או פילבוקס), יש לתאם שההחלפה לא תתבצע בשבת. החלפת משמרות המתחילות סמוך לכניסת השבת ולצאתה, תתבצע לפני השבת ולאחריה, אלא אם כן מדובר באילוץ מבצעי.

רכבי סיור: יש לוודא מבעוד יום תדלוק מיכלים מלאים, לבצע בדיקת שמנים, בדיקת מערכות הקשר וזיוד הציד המבצעי. אם הוכנסו מים או שמן חדשים למנוע סמוך לשבת, יש להשתדל שהרכב יהיה מונע מבעוד יום למשך מספר דקות (כדי לצמצם באיסור בישול). יש לפתוח חלונות חשמליים כפי הצורך. יש להעביר למצב כבוי את מתג התאורה האוטומטית (וברכבים שאין אפשרות כזאת, יכסו את הנורה), אלא אם כן התאורה חיונית לצורך מבצעי. יש לדאוג להעמיס על הרכב מבעוד יום את כל הציד הנדרש, וכן להכין שקיות אשפה ברכב (למנוע השלכת פסולת החוצה). במידת האפשר, יש לנעול את הרכב במפתח, כך

שלא יהיה צורך בשבת לפתחו ע"י השלט.

אם משמרת הסיור מתחילה סמוך לכניסת השבת, תבוצענה מבעוד יום כל התרגולות המחויבות (למשל תרגולת התהפכות, מטען או פריקה מהרכב בעת היתקלות). יש להשתדל שטשטוש ציר המערכת לא יבוצע בשבת.

חתימה: יש להקפיד לחתום על הנשק, האמל"ח והצל"ם לפני השבת. יש לדאוג לכך גם במצב בו ישנו הכרח לקחתם דווקא בשבת עצמה, ויאספו את הציוד על סמך החתימה המוקדמת (וישמור אצלו את הטופס החתום). אם לא חתמו - יחתמו ביד שמאל (ואם הוא שמאלי יחתום ביד ימין). הנצרך לחתום בשבת על מסמכים - יכין מראש פתקים עם פרטיו האישיים, ובשבת יצמידם באטב משרדי למסמך במקום החתימה.

ניסוי כלים: במידה ונדרש לערוך ניסוי באמל"ח המשמש לכוננות או מתוכנן לפעילות בשבת, יש לבצעו קודם כניסת השבת.

תאורה: לצרכים מבצעיים יש עדיפות לשימוש בפנס לד (שאינן בהדלקתו איסור תורה), ולכן יש להשתדל להשיג פנס כזה. אם יש צורך במקלור ('סטיקלייט') וניתן להדליקו מבעוד יום - יש לעשות זאת (וכך גם לגבי שקית חימום).

מוקצה: הנצרך לטלטל חפצי מוקצה בשבת לצורך חיוני הקרוב להיות צורך מבצעי, יניחם מבעוד יום בתיק שנוטל עמו שיש בו חפצי היתר חשובים מחפצי המוקצה, ובשבת יישא הכל יחד.

עדכון הלוחמים בהכנות: המשרת עם חיילים שאינם שומרים שבת, יעדכן את חבריו בפעולות ההכנה שביצע (כדי שלא יכבו את התאורה והחימום), ויקבע איתם דרכי השכמה המותרים בשבת.

הכנות כלליות לקראת השבת

עירוב: יש לברר מראש (באמצעות רבנות החטמ"ר) אם המקום מוקף מחיצה כשרה, כך שמותר לטלטל בו חפצים בשבת. כשאין עירוב מוסדר - יש להתייעץ ברב כיצד לנהוג. עירוב שנפסל בשבת - לצורך רבים מותר לומר לגוי לתקנו. היה העירוב בחזקת כשרות ונודע שנפסל בשבת - אין להודיע על כך אלא לחיילים שבוודאי ימנעו מטלטול. במוצב (או עמדות שמירה) ללא עירוב - יש להעביר מבעוד יום את כל החפצים הנחוצים (סידור ומזון, ובמידת האפשר גם אמצעי תצפית וקשר) לעמדת השמירה, למשך כל השבת.

הכנת הגוף והבגד: מצוה לרחוץ גופו, ולכלל הפחות פניו ידיו ורגליו, לכבוד השבת. יש לכבד את השבת במדים נקיים (במידת האפשר ילבש מדי א'), ולהשתדל לדאוג לנקיון וסידור המגורים. יש לוודא קודם השבת שאין בכיסי המדים דברי מוקצה (שאין בהם צורך מבצעי), בפרט אם לבוש במדים מהיום הקודם.

הכנת סעודות השבת: יש לוודא הימצאות יין וחלות שלמות (בכמות המספיקה ל'לחם משנה' לשלוש סעודות), ולהשתדל שארוחות השבת תהיינה באיכות טובה מבימות החול. מצוה

להימנע מסעודת קבע ברבע האחרון של יום שישי, כדי שיאכל סעודת שבת לתיאבון.

הכנת מתחם המגורים: יש לזכור לקבוע מבעוד יום את מצב התאורה ואמצעי החימום או הקירור, בייחוד במקום שמותקנים בו גלאי נפח וכדומה, הגורמים להדלקה וכיבוי של התאורה והמיזוג. יש לנטרל את תאורת המקרר (עדיף לנטרל את המתג שבדלת המקרר). יש להרתיח מים במיחם השבת (ולזכור להעביר למצב 'שבת' מבעוד יום), להעמיד את המזון על הפלטה (או על כיריים חשמליות המכוסות בפלטת פח) בהתאם להנחיות ענף כשרות, ולוודא שמכונת הקרח שבמטבח מחוברת לשעון או התקן שבת. יש לחתוך נייר טואלט לצורך השבת.

מלאכה סמוך לשבת: אין לעשות מלאכה חשובה (כשיפצור האפוד או טפ"ש ברק"מ) ברבע האחרון של יום שישי, אלא במקום צורך מבצעי, או שעשייתה בזמן זה תמנע את עשייתה בשבת. עם זאת, ניתן להקל לעשות מלאכת עראי (כתפירת כפתור וכדומה) לכל צורך, וכן 'מלאכת הדיוט' לצורך מצוה או לצורך רבים.

הדלקת נרות ותפילות השבת

הדלקת נרות: מצוה להדליק נרות שבת במקום הסעודה, ולדאוג לתאורה במגורים (כשניתן להדליק בחדר רק תאורה חזקה המפריעה לישון - ימנע מכך). יש לדאוג לנרות גדולים, שימשיכו לדלוק עד שיגיעו החיילים האוכלים בשעה

מאוחרת. אחד החיילים מבצע את ההדלקה עבור כולם, ולכן אם הנרות פרטיים, יתן אותם לחברו שיזכה בהם עבור כלל החיילים. גבר המדליק מברך לפני ההדלקה, וכן נוהגות הנשים הספרדיות, ואילו האשכנזיות נוהגת לברך לאחר ההדלקה. אין להם נרות, או שהדלקתם נמנעת מטעמי בטיחות - ידליקו בברכה נורת חשמל או פנס עם חוט להט (ובשעת הדחק ידליק על כל פנים נורת פלורוסנט).

שולחן שהדליקו עליו נרות נאסר בטלטול בשבת, אלא אם כן היו עליו חפצי היתר חשובים (כגון חלה או יין) כל זמן בין השמשות. למנהג הספרדים והתימנים אם התנה מבעוד יום שיטלטלנו אחר שייכבו הנרות - מותר לעשות כן. גם באופנים אלו אין לטלטל השולחן אלא לצורך גופו או מקומו.

הדלקה מוקדמת: היוצא לשמירה בחצי שעה קודם השבת, ועתיד לשוב קודם שיכבו הנרות, ידליק נרות בברכה לפני צאתו, ויכוון במפורש שאינו מקבל שבת בכך. היוצא מוקדם יותר, או שעתיד לשוב לאחר שיכבו הנרות, אינו רשאי לברך (וידליק בלא ברכה ובלא שיקבל עליו את השבת), אלא אם כן מדליק עבור חבריו השוהים שם (וראוי שיעדכן אותם שהדליק עבורם).

קבלת שבת מוקדמת: מצוה להקדים ולקבל את השבת לפני השקיעה, באמירת 'לכה דודי', 'מזמור שיר ליום השבת', או 'הריני מקבל עלי קדושת השבת'.

חיילים העומדים לצאת לפעילות מבצעית הכרוכה במלאכות האסורות מהתורה, סמוך לחשיכה, יימנעו מהקדמת קבלת

השבת. על כן, יאכלו לפני היציאה את ארוחתם כארוחת חול רגילה, ולאחר מכן סמוך מאוד לשקיעה יקבלו שבת, ואילו את תפילת השבת, הקידוש והסעודה, ידחו להמשך הלילה. אם על ידי כך יתבטלו לגמרי מתפילה, קידוש וסעודת שבת, יקבלו את השבת מבעוד יום, ויזהרו מאוד מעשיית פעולות אסורות שאינן חיוניות אף קודם השקיעה.

במידת הצורך, ניתן כבר מ'פלג המנחה' (שעה ורבע זמנית לפני השקיעה) לקבל שבת, להתפלל ערבית, לקדש ולסעוד את סעודת השבת, אלא שייזהרו לחזור על ק"ש לאחר צאת הכוכבים. כשנוהגים כך, לכתחילה יתפללו באותו יום מנחה לפני 'פלג המנחה', וכן יזדרזו להתחיל את הסעודה מיד אחרי ערבית (יותר מחצי שעה קודם צאת הכוכבים), ובמידת האפשר ימשיכו כן שיאכלו כזית פת אחר צאת הכוכבים.

תפילות השבת: יש להקדים ולהתפלל מנחה בערב שבת, כך שיסיימנה לכל הפחות מספר דקות קודם השקיעה. בשעת דחק ניתן להתחיל להתפלל סמוך לשקיעה, ובלבד שיקבל שבת קודם התפילה ויתנה שאינו מקבלה לענין מנחה, ויש המקילין לאחר במצבי דחק את תחילת התפילה עד כעשר דקות לאחר השקיעה.

אמירת 'ויכולו' אחר תפילת ערבית נחשבת כעדות על בריאת העולם, ולכן מי שלא הספיק לאומרה עם הציבור יאמרנה אחר התפילה עם חבירו. המתפלל ערבית ביחידות יאמר 'ויכולו' לאחר תפילת העמידה, אך יכוון שאינו אומר לשם

עדות.

המתפלל שחרית ביחידות יימנע מאמירת 'יקום פורקן' (ויש מורים שיאמרו את ה'יקום פורקן' הראשון) ו'מי שברך לקהל', אך יאמר ברכת החודש בשבת הסמוכה לראש חודש, ובמנחה יאמר את הפסוק 'ואני תפילתי.

ברכת 'מעין שבע' בערבית נאמרת רק במקום קבוע לתפילה ולא במניין 'מאולתר' או ביחידות.

חיילים שאינם זוכרים במדויק את נוסח התפילות, ואין בידם סידור: אם יש ביד אחד מהם סידור, יתפלל תפילת העמידה בקול רם והם יחזרו אחריו בלחש. אם אין ברשותם סידור כלל - יאמרו שלוש ברכות ראשונות, 'אֶל־קִינוּ וְאֶל־קִי אבותינו רצה נא במנוחתנו... מקדש השבת' ושלוש ברכות אחרונות. אם אינם זוכרים את ברכת 'מקדש השבת' יתפללו תפילת חול ויזכירו שבת בברכת 'רצה'.

תפילה בשעת הדחק: בשעת הדחק ניתן לדלג על מזמורי קבלת שבת (אלא שיקפידו לקבל את השבת מבעוד יום כנ"ל), ובעת הצורך גם על ברכת 'מעין שבע'. בשעת דחק גדולה רשאים לדלג על תפילת העמידה של ערבית ויאמר הש"ץ במקומה את ברכת 'מעין שבע', ויסיימו באמירת 'ויכולו'. בעת הצורך ניתן לפצל את תפילות שחרית ומוסף ולשהות ביניהן. לכתחילה זמן מוסף עד שבע שעות, ובדיעבד ניתן להתפלל מוסף כל היום. בשעת דחק ניתן להשלים את קריאת התורה בהמשך היום, אף לאחר מוסף (ויש אומרים גם לאחר מנחה).

יש להעדיף תפילה בציבור על פני קריאת התורה (מלבד בפרשת 'זכור', וי"א אף בפרשת 'פרה'). באם הדבר ניתן, יש להתפלל 'חזרה מקוצרת' כדי להספיק גם לקרוא בתורה.

אין להקדים תפילת מוסף לתפילת שחרית. המאחר לבית הכנסת ישתדל להזדרז להתפלל שחרית כדי שיצליח להתפלל תפילת מוסף על כל פנים עם שליח הציבור.

הנצרך להתפלל מוסף ומנחה - ביחיד (אחר שעה תשיעית ומחצה, כשאין מי שיזכירנו להתפלל מנחה קודם שקיעה) יקדים מנחה, ובציבור יקדימו מוסף.

מי שלא הספיק להתפלל שחרית ומוסף והגיע זמן מנחה - יתפלל מנחה, מוסף, ומנחה נוספת כתשלומין לשחרית. מי שלא התפלל מוסף ומנחה ויש לו שהות להתפלל רק אחת מהן - למנהג האשכנזים יתפלל מוסף (וישלים מנחה אחרי ערבית של מוצאי שבת), ולמנהג הספרדים יתפלל מנחה.

תפילת תשלומין: הנאנס ולא התפלל מנחה בערב שבת - מתפלל ערבית של שבת פעמיים, וכך יש תשלומין גם לתפילות ערבית ושחרית. הנאנס ולא התפלל מנחה של שבת - מתפלל במוצאי שבת ערבית פעמיים, ואומר 'אתה חוננתנו' רק בראשונה. לתפילת מוסף אין תשלומין. לדעת רבים, מי שלא התפלל מחמת עיסוק במצוה במשך כל זמן התפילה - פטור מתשלומין.

בקשת צרכים: אין מבקשים צרכים בשבת, אך על סכנה עכשווית שלא ניתן להתפלל עליה אחר השבת, כגון היוצא לדרך או למלחמה בשבת, יש להתפלל אף בשבת.

הלכות קידוש

אכילה לפני קידוש: אסור לטעום כלום (אפילו מים) בליל שבת, וכן מסיום תפילת שחרית של שבת עד שיקדש. אין לאכול בבוקר קודם התפילה (ושתיה אינה בכלל האיסור). הנצרך לאכול בבוקר - ישתדל לאכול יותר מחצי שעה קודם עלות השחר. אם הוא רעב עד שאין דעתו מיושבת עליו, רשאי לאכול פחות מ-60 סמ"ק קודם שחרית בלא קידוש. כשמרגיש חולשה, רשאי להקל ולסעוד קודם תפילת מוסף, אלא שיקדש קודם לכן (ולמנהג הספרדים יקדש שנית לאחר התפילה).

כמות היין: כוס הקידוש צריכה להכיל לפחות רביעית יין (כחצי כוס חד-פעמית), ומן המובחר שתהיה מלאה עד סופה. המקדש צריך לשתות כמלוא לוגמיו (רוב רביעית), וראוי ששאר הסועדים יטעמו מעט מהיין לחיבוב מצוה. אם יש בידם כמות יין מצומצמת - יש להעדיף שהמקדש ישתה כמלוא לוגמיו ואת שאר היין ישמרו לקידוש הבוקר ולהבדלה על פני טעימת המסובים. במידה והמקדש אינו יכול לשתות כשיעור, יטעם מעט וסועד אחר ישתה מלוא לוגמיו, ובמקום צורך ניתן לצרף את שתיית כל המסובים לכשעור.

כוס הקידוש: אם אין גביע או כוס חשובה - יש להקל ולקדש על בקבוק היין או על כוס חד-פעמית. כוס או בקבוק ששתו ממנו ישירות, אין מקדשים עליו עד שיתקנוהו בהוספת מעט יין, ובדוחק אף בהוספת מים. בדלית ברירה יקדשו בלא כל

תיקון.

קידוש במקום סעודה: אין קידוש אלא במקום סעודה. לכן, לכתחילה אין לשנות מקום לאחר הקידוש (מעבר מחדר לחדר או מרכב סיור החוצה, כאשר לא היתה דעתו על כך בזמן הקידוש או כשאינו רואה את מקומו הראשון) עד שיאכל כזית פת או מזונות (ובמקום דוחק אף פירות וכדומה) במקום שקידש. כמו כן, יש להסמיך את מועד האכילה לקידוש, ובדיעבד לא יחזור ויקדש אלא אם היתה דעתו בעת הקידוש לאכול לאחר זמן ואף שהה 72 דקות - חוזר ומקדש.

קידוש ללא יין: אין ברשותו יין בליל שבת - יקדש על הלחם ובשעת דחק גם על יותר מ-220 סמ"ק מיני מזונות (כך שמברך עליהם ברכת 'המוציא'), כדלהלן: יטול ידיו בברכה (גם כשמקדש על מיני מזונות), יניח ידיו על החלות המכוסות ויאמר 'ויכולו', יגלה את החלות, יגביה אותן ויברך 'המוציא' (גם כשמקדש על מיני מזונות כנ"ל), ישוב ויכסה את החלות, יברך 'מקדש השבת' ויבצע אותן. אין ברשותו בליל שבת אלא 'חמר מדינה' - יקדש עליו ולא יבטל מקידוש. למנהג האשכנזים מיץ פירות טבעי, וכן תה וקפה, וי"א אף משקה קל חשוב נחשבים ל'חמר מדינה', ואילו למנהג הספרדים רק משקה משכר נחשב 'חמר מדינה'.

אין ברשותו יין בבוקר - יעדיף קידוש על 'חמר מדינה' על פני קידוש על הלחם (ובבוקר גם הספרדים מקילים במקום צורך בהגדרת 'חמר מדינה'), ובדלית ברירה יקדש על מיני

מזונות כנ"ל.

גם כשמקדש על 'חמר מדינה' יקפיד לקדש על רביעית ולשתות כמלוא לוגמיו.

מי שאין בידו כל הנ"ל - יקדש באמירה (כגון שיאמר 'ברוך שנתן שבת קודש לעמו ישראל זכר ליציאת מצרים') או יכוון לצאת בהזכרת ענייני השבת בתפילה, ויסעד את סעודת השבת. אם אחר כך הובא לו יין או פת - חייב לחזור ולקדש.

כמות יין מצומצמת: מי שברשותו רק כוס יין אחת (ואין לו 'חמר מדינה') - יבדיל עליה, ובשבת יקדש על הלחם. היו לו שתי כוסות יין - ישתמש בהן לקידוש הלילה ולהבדלה, ובבוקר יקדש על הלחם. היתה לו כוס יין אחת ו'חמר מדינה' - יקדש על היין בלילה, ועל 'חמר מדינה' יקדש בבוקר ויבדיל. היו לו שתי כוסות ו'חמר מדינה' - יקדש בלילה ויבדיל על היין, ובבוקר יקדש על 'חמר מדינה'.

עיכוב בשביל קידוש: אין בידו לקדש בליל שבת, ויודע שיוכל לקדש לאחר מספר שעות, ראוי שיימנע מאכילה עד הקידוש (אך לא מעבר לחצות הלילה). אם העיכוב פוגע בכשירותו המבצעית - יזכיר שבת באמירה (כנ"ל) או יכוון בהזכרת קדושת היום בתפילה, ויאכל ללא קידוש על היין. מי שאין בידו לקדש בבוקר - אינו צריך להמתין כלל.

הקדמת הקידוש: במקום צורך ניתן להקדים לקדש ולאכול בליל שבת קודם תפילת ערבית, ובלבד שידאג לאמצעי תזכורת (ולכתחילה יקרא ק"ש תחילה). אם קיבל את השבת יותר מחצי שעה קודם צאת הכוכבים, רשאי לקדש ולאכול

לפני ערבית אף לכתחילה.

השלמת הקידוש: מי שלא קידש בלילה - יאמר בבוקר את נוסח הקידוש לליל שבת, בלא פסוקי 'ויכולו'. מי שלא קידש בבוקר - יכול לקדש עד השקיעה (ולאחר מכן, למנהג הספרדים יקדש בברכה עד 13 דקות אחר השקיעה, ולמנהג האשכנזים יקדש בלא שם ומלכות), ואם לא התפלל ערבית - יקדש אף בזמן בין השמשות.

סעודות השבת

'לחם משנה': בסעודות השבת בוצעים על שתי חלות שלמות. מי שיש בידו חלה אחת שלמה, יצרף לה פרוסה. אין בידו חלות שלמות כלל - יבצע על שתי פרוסות.

חלה פרוסה העטופה בשקית אינה נחשבת לחלה שלמה. במקום צורך ניתן לצרף אף לחם קפוא או עוגה.

זמני הסעודות: לכתחילה יש לאכול את סעודת היום בבוקר, אך במקום צורך ניתן לדחותה לצהרים, אלא שיקפיד לקדש ולטעום מעט (בהתאם להלכות קידוש במקום סעודה) קודם חצות. מי שנבצר ממנו לסעוד על הלחם בליל שבת - יאכל שלוש סעודות במהלך היום.

סעודה שלישית: לכתחילה יש לקיים גם סעודה שלישית בפת, ולהקפיד על 'לחם משנה'. בשעת דחק יסתפק בכיכר אחד או אף במיני מזונות, ובדלית ברירה בבשר ובדגים או בשאר מאכלים. זמן סעודה שלישית לאחר חצות, ורק בשעת דחק גדולה למנהג האשכנזים ניתן להקדימה.

יש להקפיד להתחיל את הסעודה קודם השקיעה, ואם התעכב - יכול להתחילה גם בזמן בין השמשות, ובכל מקרה רשאי להמשיכה אף לאחר צאת הכוכבים (מלבד אם קיימה בלא פת או מיני מזונות), ויאמר גם אז 'רצה והחליצנו'.

'רצה והחליצנו': השוכח לומר 'רצה והחליצנו' בסעודת הלילה או בסעודת הבוקר (ואף המסתפק בכך) ונזכר לאחר 'בונה ירושלים' קודם ברכת 'הטוב והמטיב', יאמר: 'ברוך אתה ה' אֱלֹהֵינו מלך העולם אשר נתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית, ברוך אתה ה' מקדש השבת'. השוכח (ולמנהג האשכנזים אף המסופק) ונזכר לאחר מכן - יחזור לראש ברכת המזון. השוכח בסעודה שלישית אינו חוזר.

טיפול במזון: פקודות הצבא אוסרות להניח או להחזיר מזון לאמצעי חימום כלשהו במהלך השבת (למעט פרטי מזון יבשים, שהוגדרו בהוראת רבצ"ר). כמו כן, הוצאת מזון מהסיר תתבצע רק לאחר הסרתו מעל אמצעי החימום, ובכף שאינה מחוררת.

מנה חמה: אסור להכין 'מנה חמה' וכיו"ב בשבת, אף בעירוי מכלי שני, שכן היא מכילה בתוכה רכיבים שאינם מבושלים. המקל לערות עליה מכלי שלישי - יש לו על מי לסמוך (אלא אם כן שפיכת המים על האבקה כרוכה בלישה).

קילוף וחיתוך ירקות: קילוף ירקות וביצים קשות או הכנת סלט ירקות, יבוצעו סמוך לאכילה, וגם אז יש להימנע מחיתוך הירקות באופן דק ביותר (ובדיעבד אם חתכו בדרך

זו, ואף זמן רב לפני הסעודה - מותרים הירקות באכילה). מנהג רבים להקל ולפתוח בשבת קופסאות שימורים כדרכו בחול, אך ייזהרו מלשפוך את הנוזלים (שיש בזה חשש 'בורר').

שטיפת כלים: מותר לנקות את הכלים והשולחנות באמצעות כריות ניקוי סינטטיות בעלות סיבים מופרדים הרבה זה מזה, שאין המים נבלעים בתוכם (וכל שכן שמותר לשפוך מים על השולחנות ולגוררם ע"י מגב מים אטום, ללא מטלית), אך אין להשתמש במטלית רטובה, בספוג או ב'צמר פלדה'. אף בדרך המותרת הותר הניקיון רק לצורך השבת עצמה (לצורך אכילה נוספת או שמסיבות הגייניות יש צורך לנקות שם), אך לא כהכנה לחול. אסור לשטוף כלים במים חמים.

הלכות הבדלה

זמן צאת שבת: המנהג הוא להימנע ממלאכה עד כ-40-35 דקות אחר השקיעה (כמופיע בלוחות), אך לצרכים מבצעים חיוניים (שניתן לדחותם מעט) ניתן להקל באיסורי תורה מכ-25 דקות אחר השקיעה (ובשעת דחק גדולה אף מ-20 דקות לאחריה), ובאיסורי דרבנן מכ-18 דקות אחריה, תוך התייעצות עם רב היחידה.

'אתה חוננתנו': שכח 'אתה חוננתנו' בערבית וסיים את הברכה - אינו חוזר אמנם, אם אין לו אפשרות להבדיל על הכוס וגם מחר לא יתאפשר לו - אם נזכר קודם שומע תפילה, יאמר 'אתה חוננתנו' ב'שומע תפילה, נזכר לאחר מכן

ולפני 'יהיו לרצון' האחרון - חוזר ל'אתה חונן', ואם נזכר אחר כך - חוזר לראש. נאנס ולא התפלל ערבית במוצ"ש - יאמר 'אתה חוננתנו' בתפילת התשלומין בשחרית. במקום צורך ניתן להבדיל על הכוס קודם תפילה, ויחזור ויבדיל בתפילה.

אכילה ומלאכה קודם הבדלה: אין לאכול ולשתות (מלבד מים) או לעשות מלאכה קודם ההבדלה. הנצרך לאכול מסיבות מבצעיות או לעשות מלאכה לפני ההבדלה - יעשה זאת אחר ההבדלה בתפילה ('אתה חוננתנו') או לפחות אחר אמירת 'ברוך המבדיל בין קודש לחול'.

מרכיבי ההבדלה: ההבדלה נעשית על יין, בשמים ונר. בשעת דחק ניתן להבדיל על 'חמר מדינה' במקום יין (ראה הלכות קידוש). מי שאין בידו יין, ואפילו 'חמר מדינה', ויודע שיזדמן לו עד למחרת בחצות היום - יימנע מאכילה עד אז, אם לא באדם חלוש או לצורך מבצעי. שאר הלכות כוס היין כבהלכות קידוש.

ניתן להשתמש לבשמים גם בתבלינים אך לא במטהר אוויר או דאודורנט. לכתחילה מברכים ברכת הנר על אבוקה (לפחות שתי פתילות), אך כשאין אבוקה ידליק נר יחידי או מצית, ובדלית ברירה, למנהג האשכנזים יברך על נורת חשמל או פנס עם חוט להט (אך לא על נורת פלורוסנט או לד), ולמנהג הספרדים לא יברך על נורת חשמל. יש לברך רק על נר העומד בסמיכות לו.

היו בידו יין בלבד או בשמים ונר בלבד - יבדיל על מה

שברשותו, בלא ברכת החסרים. הזדמנו לו בהמשך הלילה נר ובשמים - יברך עליהם בפני עצמם.

השלמת ההבדלה: מי שלא הבדיל במוצאי שבת, למנהג האשכנזים והתימנים רשאי להבדיל עד יום שלישי בשקיעה, ולמנהג הספרדים אם לא טעם רשאי להבדיל ביום ראשון בלבד, ואם טעם - יבדיל בלא ברכה. בכל מקרה אין לברך על הבשמים והנר אלא במוצאי שבת.

שהייה בשדה בשבת

תאורה וחימום: הנצרך להשתמש בשבת במקלור ('סטיקלייט') או בשקית חימום לצרכים מבצעיים או בטיחותיים - יפעילם לפני השבת. אם הפעלתם לפני השבת אינה נותנת מענה הולם, ינהג כדרכו בחול, ובפרט אם בכך יימנע מאיסורי שבת חמורים יותר כהפעלת נורת להט.

עשיית צרכיו בשדה: אסרו חז"ל לעשות צרכיו בשבת בשדה חרושה קודם זריעתה, שמא יבוא ליישור ותיקון פני הקרקע. אולם ניתן לעשות צרכיו בשדה בר, או בשדה זרועה ושאר שטחים חקלאיים, ובצרכים קטנים יש להקל במקום הצורך אפילו במקום שיש בו צמחים. בדלית ברירה מותר לטלטל נייר טואלט במקום ללא עירוב לצורך קינוח, ולצורך זה מותר גם לטלטל ברגלו אבנים ועפר לכיסוי צרכיו (וייזהר שלא ליישר פני הקרקע), או לקרוע נייר בשינוי, כגון באמצעות המרפק.

שפיכת מים: מותר ליטול ידיים על סלע, משטח או חפץ

נוקשים, גם אם יזרמו משם המים לאדמה. במקום צורך ניתן אף להקל בשפיכה ישירה על אדמה שאינה זרועה (ואין בה צמחים) ואינה מיועדת לזריעה. טוב להחמיר לכתחילה שלא לאכול בשדה עם צמחייה, ובמקום צורך ניתן להקל, ויזהר שלא לשפוך מים על הקרקע.

אבנים: במקום צורך מותר להסיט בשינוי אבנים המונחות על הקרקע ואינן שקועות בה, לצורך מקומן (וימנע במידת האפשר, מגרירתם ברגליים, שיש לחוש שהדבר נחשב כטלטול כדרכו).

שימוש באילן: אסור להשתמש בעץ או בדבר הנסמך לו (כסולם, חבל הקשור בו וכדומה), אך מותר להשתמש בדבר הנשען על דבר הקשור לעץ. לכן, אסור להוציא חפץ משקית התלויה על עץ, אך מותר לנגב ידיים במגבת התלויה על חבל הקשור לעץ.

הליכה על גבי עשבים: לכתחילה יש להימנע מהילוך ע"ג עשבים באופן שיגרום בוודאות לתלישתם, וכן להימנע מהסטת צמחייה בידיים (משום מוקצה), ובמקום צורך ניתן להקל בכל זה.

הרחקת יתושים: אסור לצוד או להרוג חרקים טורדניים (ואם עומדים על בשרו לעוקצו מותר בדלית ברירה לצודם בלא להורגם, ויש אומרים שלא הותר אלא בעת שעוקצו ממש), אך מותר לרסס קוטל חרקים בחלל החדר (לא ישירות על החרקים) או למרוח נוזל דוחה חרקים כדי להרחיקם מעליו (כשהדבר אינו כרוך באיסור 'ממרח').

טיפול בגוף ובבגד בשבת

רחיצה: חכמים גזרו שלא לרחוץ את כל הגוף במים חמים בשבת, ומנהג האשכנזים להימנע אף מרחיצה בצונן. עם זאת, במקום צער (כגון חום מעיק מאוד) ניתן להקל ברחיצה בצונן, ובדלית ברירה אף בחמים שחוממו בדוד שמש (לדעת המתירים שימוש בו בשבת), או שחומם פחות מיד סולדת וחוממו מערב שבת בדוד חשמלי. רחיצת פניו ידיו ורגליו במים חמים (כנ"ל) מותרת בכל מקרה. הרוחץ ייזהר מסחיטת השיער בשעת הניגוב, ולמנהג האשכנזים יקפיד להשתמש בסבון נוזלי (ולא בסבון מוצק שיש בו חשש 'נולד' ו'ממרח'). בכל מקרה, אין להשתמש במי דוד חשמלי (משום שהדבר גורם לכניסת מים קרים לדוד ולבישולם בו), ובפרט במערכת 'תרמויאל' (שבה צריכת המים גורמת מיידית להבערת אש בדוד, וסגירת הברז גורמת לכיבוי האש).

משאבות מים: במקומות שונים בצבא מותקנות משאבות מים (בשביל להגביר את עוצמת תנועת המים במקום בו הלחץ נמוך). כאשר אין ודאות שפתיחת הברז תוביל להפעלת המשאבה, כגון שיתכן והמשאבה כבר דולקת או כאשר מותקן מיכל התפשטות שמעכב את הפעלת המשאבה, מותר להשתמש במים כדרכו. אולם, אסור להשתמש במערכת בה הוצאת המים גורמת באופן ישיר להפעלת המשאבה, אך אין חובה להודיע דבר זה לחייל שאינו מודע לכך, וכן אין חובה לברר האם מותקנת משאבה במערכת המים.

רפואה: הסובל מחום, כאב ראש או בטן, עד שנחלש כל

גופו - רשאי לבלוע כדור לרפואתו, אך אסור למי שחש מעט בראשו או בגרונו לבלוע כדור הרגעה. בדומה לכך, מותר לחבוש פציעה הגורמת לכאב רב או עלולה לגרום לזיהום ולחולשה כללית, אלא שקודם החבישה ישפוך את נוזל החיטוי ישירות על הפצע וינקהו עם הגזה (ולא ישפוך את הנוזל על הגזה), ואם יש צורך במשחה יניחה על הפצע ללא מריחה ויחבוש את המקום. יש להיזהר מחיתוך מדויק של חומרי החבישה ומקשירת קשר כפול, ולכתחילה יימנע גם מקריעת אותיות בעת פתיחת מארז החבישה או התרופה. אסור למרוח משחה או שמן מיוחד על סדקים בידיו או בשפתיו (אך מותר לעשות כן למניעת פגיעה עתידית).

ניקוי בגדים: מותר להסיר מהבגד לכלוך חיצוני שאינו בלוע בתוכו, כגון לנער גרגירי חול או להוציא קוצים שהסתבכו בבגד (וייזהר מקריעתו). בגד המלוכלך באבק ומקפיד שלא ללבושו כך - למנהג האשכנזים אין לנערו, ולמנהג הספרדים הדבר מותר. אולם, גם למנהג האשכנזים מותר לנער אבק ממדי עבודה, וטוב שיעשה זאת כלאחר יד. אסור לשפשף ולנקות לכלוך הדבוק ובלוע בבגד, וכל שכן שאין להדיחו במים, אך מותר להסיר שכבה חיצונית של בוץ מעל בגד, על ידי שפשוף צידי הבגד הפנימיים זה בזה או בגירוד בציפורן, ולמנהג האשכנזים ימנע מפירור בוץ יבש. מותר לקנח נעל המלוכלכת בבוץ באמצעות שפשוף באבן או בקרקע מרוצפת, ולמנהג האשכנזים במקום צורך אף בקרקע שאינה מרוצפת רשאי לקנח, אלא שייזהר מלקנח במקום גומה. אין להשרות מדים במים בשבת (וכן יש להמנע מטלטול בגד רטוב), אך

מותר לשכשך במים נעליים ללא שרוכים (או בגד העשוי מחומר אטום) בלי לשפשפם, וכן מותר להעביר מטלית יבשה על נעל המלוכלכת באבק, אך אין לנקותה במברשת, וכל שכן שאין לצחצחה. אסור לתלות בגדים רטובים לייבוש על חבל, אך מותר לתלות מעיל או בגד מלוכלך, וכן מותר להניח בגד רטוב על משענת כיסא, אך יש להימנע מהנחתו סמוך לתנור, ואם נצרכו לייבוש מהיר לצורך מבצעי - יבקשו מגוי להניחו שם, או שיעשו זאת שני חיילים יחד.

טיפול בצידוד לחימה

פירוק והרכבת אמל"ח: אסור לחבר חלקי כלי בחוזקה זה לזה, ולפרק כלי המחובר כך, מטעם זה אין לפרק ולהרכיב נשק בשבת. אם הדבר נצרך מטעמים מבצעיים, יש להשתדל לבצע בשינוי לפחות את הפעולה האחרונה המכשירה את הכלי לשימוש. עם זאת, אין איסור בחיבור זמני של שני כלים גמורים באמצעות לחצנים, פינים ומחברים שונים, ולכן כשיש צורך מבצעי בקביעת צידוד לחימה למקומו, מותר לקבעו כדרכו בלא שינוי. מותר לפתוח מיטה מתקפלת או אלונקה בשבת. הכנסת מחסנית לנשק לצורך מבצעי מותרת כדרכה, ללא צורך בשינוי.

ניקוי נשק: הנצרך מסיבות מבצעיות לנקות ולשמן צידוד לחימה בשבת, יסיר את החול והאבק ע"י מטלית יבשה (ולכתחילה יימנע משפשוף בוץ יבש, אך בדלית ברירה ניתן להקל בכך), יזלף את המים או השמן ישירות על הנשק,

ויספגם בעדינות במטלית יבשה. הקרצוף ייעשה באמצעי ניקוי שאינם סופגים (כמברשת קשיחה), ובמידה ונצרך שימוש במטלית ספוגה, ישתמש בחומר סינטטי (כשק פק"ל), ובדלית ברירה ישתמש בבגד 'בלאי' או בפלנלית (אם נצרך לחתכם בשבת, יעשה זאת בשינוי ויזהר מחיתוך מדויק). אין לנקות חלודה בשבת אלא לצורך מבצעי. הנצרך להעביר חוטר בנק"ל או בתותח מסיבות מבצעיות, ישתדל להרכיבו קודם השבת ולדחות את פירומו לאחריה. במקום צורך ראוי להרכיבו אף בשבת, כך שיבריג את פרקיו ברפיון מה. במידת האפשר ישתמש בחוטר עם ראש 'פליז' או בשק פק"ל.

כיוון הנשק: מותר לחדד בשבת את מיקוד המשקפת כפי הצורך. כמו כן, לצורך מבצעי מותר לאפס את הנשק כדרכו בחול.

קשירה: אסור לקשור בשבת 'קשר אומן', אך מותר לקשור 'קשר הדיוט' שנעשה לפחות מיממה, ולמנהג הספרדים גם כשנעשה לפחות משבוע (ובמקום צורך יש להקל כך גם לאשכנזים). למנהג האשכנזים קשר כפול נחשב 'קשר אומן' (מלבד במקום צער), ולמנהג הספרדים נחשב 'קשר הדיוט'. קשר עניבה נחשב 'קשר הדיוט'. לכן, גם למנהג האשכנזים, מותר לקשור את יריעות האוהל בקשר הדיוט ביום שרבי. לכל הדעות אסור לקשור רצועת נשק שניתקה, אף בקשר הדיוט, אלא לצורך מבצעי מידי. יש להימנע מליפוף חוט ברזל ומפתיחתו ומשימוש באזיקון, אך במקום צורך ניתן להקל ללפף חוט ברזל (וישתדל ללפפו מעט, ולצורך מספר

ימים בלבד), ולצורך מבצעי יש להעדיף ליפוף חוט ברזל או קשירה באזיקון על פני קשר גמור. הנצרך לקשור קשר גמור לצורך מבצעי, יכוון מראש להתירו במוצ"ש. כל קשר שמותר לקשרו מותר להתירו.

חיתוך: הנצרך לחלקי יריעה, פלנלית או איזולירבנד, לצורך מבצעי, ישתדל להכניס מבעוד יום. אם נצרך לחותכם בשבת - ישתדל לחתוך בשינוי, וכן במידת האפשר יימנע מחיתוך מדוקדק לפי מידה.

גירוז: אם מטעמים מבצעיים נצרך להשתמש בחומרי סיכה, כגריז או ווזלין, יוציאם ממיכל האיחסון באופן גס (מבלי להחליק את פני החומר הנותר), ויתנם במקומם ללא מריחה והחלקה.

בניית אוהלים: אסור לבנות אוהל או מחסה אחר בשבת. במקום צורך מבצעי יעדיפו בניית אוהל מתקפל על פני שאר אוהלים, ואם לא ניתן - יעדיפו בניית אוהל עראי, הנבנה לזמן קצר (לפי דעת הבונה ודרך העולם), כאוהל צוות או צילייה, על פני בניית אוהל קבע הנבנה למספר ימים. בכל מקרה יעדיפו את הבנייה הכוללת פחות תקיעת יתדות בקרקע ופחות קשירת קשרים. כמו כן, בכל מקרה ישתדלו לבנות את האוהל בשינוי, ולכן במידת האפשר יפרסו את יריעות הצילייה באוויר, ורק אחר כך יעמידו את העמודים תחתיהן. מותר לפרוס יריעת מגן על ציוד רגיש או רשת הסוואה על רק"מ, אלא אם כן פריסתן נועדה ליצור חלל מוצל. מותר להקים מחיצה עראית שנעשית לצניעות או

למחסה מפגעי מזג האויר, אך אם נועדה להתיר ענין הלכתי (כתיקון עירוב בשבת) אסור להקימה.

תוספת עראית על אוהל קיים מותרת. לכן, מותר לפרוס באופן זמני יריעת ברזנט על גג עם חורים או על עמדת הסוואה מוצלת שאינה מוגנת מהגשם, ולייצב באופן עראי יריעה קשורה שאחד מצידיה ניתק מעגנתו. אוהל עראי שהתרופף - אם נותר שם חלל טפח (8 ס"מ) על טפח מותר למתוח את חבלי העיגון על מנת לייצבו, ומותר אף לייצב את עמודו המרכזי. עם זאת, ראוי להימנע לכתחילה ממתחת חבלי אוהל קבע, ולשם מניעת התמוטטותו יש להניח חפצי היתר כבדים על שולי היריעות. מותר להוריד את יריעות האוהל בשבת, אם הרגילות לשוב ולהרימן לעיתים קרובות, ובמקום צורך ניתן להקל ולהורידן גם כשסביר שלא יורמו בקרב.

ניקיון המגורים: מותר להתיז מים על קרקע האוהל כדי למנוע אבק, אך אין לטאטא שם, ורק ברצפת בטון או קרקע מרוצפת מנהג הספרדים להקל בטאטוא (ומנהג האשכנזים להקל רק כשרוב בתי המגורים באותו מקום מרוצפים). אסור לשטוף רצפה בשבת (נקיון נקודתי של מקום מלוכלך ברצפה אינו בכלל האיסור), אלא ברצפה מרוצפת וכשהדבר נחוץ ביותר, כגון מרפאה שנצרכים בה תנאי היגיינה, או חדר אוכל שהתלכלך באופן קיצוני, וייזהרו לגרוף את המים במגב גומי אטום ללא סחבה, וכן שלא לגורפם על צמחייה.

הקמת שולחן ומיטה: מותר להקים שולחן או ספסל

באמצעות הנחת פלטה על 'חמורים' (מעמדי ברזל) או ארגזי פעולה (שכן הפלטה לא נועדה להאהיל). מיטה המורכבת ממסגרת ברזל ודיקט - יש להקפיד בהקמתה לאחוז את הדיקט באויר, ולאחר מכן להכניס את המסגרת תחתיו, ובמקום צורך ניתן להקל להקימה כדרכה.

טלטול מוקצה

טלטול כלאחר יד: במקום צורך ניתן לטלטל חפצי מוקצה כלאחר יד או ברגל.

שימוש במוקצה: מותר לשבת על מוקצה, ולכן מותר לאפסן ציוד אישי או לישון בתוך רכב או רק"מ בשבת (כשהדבר אינו כרוך באיסורים אחרים).

'המשך טלטול': מותר להמשיך לשאת את ציוד הלחימה למקומו בתום פעילות מבצעית, בפרט כשהמטרה בכך היא למנוע את נפילתו בידי האויב. אכן, מרגע שהונח הציוד במקומו, אין כל היתר לשוב ולטלטלו שנית, מלבד לצורך מבצעי, או כשהשאריתו במקומו נמנעת מטעמי בטיחות או בטחון מידע.

טלטול נשק ואפוד: לאור המציאות הבטחונית המורכבת במדינה, אין להימנע מנשיאת נשק אף שלא במקום צורך בטחוני מובהק. מותר לטלטל את האפוד, למרות שמטלטל אגבו אמר"ל שמונח בו דרך קבע.

תפילין: היוצא לפעילות מבצעית בשבת, עדיף שיניח את התפילין בתיק קודם השבת עם חפצי היתר חיוניים,

ואז במידת הצורך יוכל לטלטל הכל יחד, ואף להוציאם ולהעבירם בכרמלית. אם הדבר אינו מתאפשר, יטול עימו את התפילין תוך כוונה שישמרוהו מהסכנה ויחזקוהו לעמוד בקשרי המלחמה.

מכשיר סלולרי: הנדרש לשאת איתו אמצעי תקשורת לצורכי כוונות (כגון מכשיר קשר או טלפון סלולרי), אינו חייב להישאר במקומו כדי למעט בטלטולם. עם זאת, ראוי שיכניסם מבעוד יום לכיס המכנסיים, וכך יימנע מטלטולם בידיים. אם יוצא מחוץ לעירוב, יש לשים לב לטלטלם באופני ההיתר המבוארים להלן.

פנס דולק: פנס שיש בו נורת להט שהודלק לצרכים מבצעיים, ניתן לטלטלו בשעת דחק אף לדבר הרשות לאחר שכבה. לעומת זאת, אין להקל ולטלטל לדבר רשות פנס הדולק מבעוד יום לצרכים פרטיים, אפילו לאחר שכבה, אלא אם התנה מראש שיטלטלהו אחר שיכבה. פנס לד, מותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו אפילו בעודו דולק.

חוגר: מותר לטלטל תעודת חוגר או רישיון לנשק לצורך הזדהות וכדומה.

שיירי מאכל: פסולת שאינו ראויה למאכל אסורה בטלטול משום מוקצה, אך אם היא מאוסה והוא דר שם - ניתן לסלקה. לכן, האוכלים בשטח בשבת (ויש במקום עירוב) יקפידו לארוז את שיירי המאכל תוך כדי ישיבתם שם, ולא לאחר שכבר קמו ללכת.

חפצים משומשים: חפצים שפקעה מהם חשיבותם, כמקלור

(‘סטיקלייט’) ושקית חימום משומשים, זבילי תחמושת שאינם מיועדים לשימוש חוזר, תרמילי כדור ריקים, סוללה חד־פעמית ריקה וכדומה - נחשבים ‘מוקצה מחמת גופו’ ואסור לטלטלם. לכן, הנצרך להחליף סוללה ריקה ורוצה לשמור עליה לשם הזדכות - יחליפנה בתוך עמדה או רק”מ, כך שלאחר השבת יוכל לקחתה משם, ובדוחק גדול יוכל גם להכניסה במהלך ההחלפה לתיק עם ציוד, ולטלטלה אגב התיק. פשוט שיש להקל בכל זה כשהותרת חפצים אלו מפריעה לתפקוד הלוחמים או עלולה לחשוף ולסכן אותם.

ייחוד מוקצה לשימוש היתר: ניתן לייחד מבעוד יום ‘מוקצה מחמת גופו’ (אף במחשבה בלבד, בלי להוציא בפה) לצורך תשמיש היתר, ולהתיר בכך את טלטולו. אם תשמיש ההיתר מצוי (כהצבת אבן לייצוב דלת בפני הרוח) די בייחוד לשבת אחת, ואם מדובר בשימוש נדיר (כהנחת לבנה על דפים כדי שלא יעופו) יש לייחדו לתשמיש זה לעולם. כמו כן ‘מוקצה מחמת חסרון כיס’ וכל שכן ב’כלי שמלאכתו לאיסור’, ששינה את ייעודם לתשמיש היתר קודם השבת, פקע מהם שם מוקצה ומותר לטלטלם כדרכו.

הוצאה מרשות לרשות ותחומין

יציאה מחוץ לעירוב: הנצרך לצאת לסיוור מחוץ לעירוב - יודא לפני יציאתו שאינו נושא עימו פריט שאינו חיוני למשימה. מותר לצאת עם פריטי לבוש כדרגות, תגים, שרוך הדרכה, דיסקית (גם בנעליים), כומתה בכותפת (אך אין

לצאת עם כובע עבודה המונח שם) וכדומה (ובמקום צורך אף עם שעון יד), ובלבד שיהיו מהודקים היטב למקומם. יש להשתדל לשאת את הציוד (מעיל, אפוד, ברכיות וקסדה) בדרך לבישה. הנצרך לצאת מהעירוב לצורך מבצעי ישתדל לשאת את הנשק כשהוא תלוי על גופו, כדרך לבישה, ואף לצורך מצוה כשהדבר נחוץ (כגון לתפילה במניין) יש להתיר לצאת כך, אך במקרה זה ראוי לנקוט בדרכי ההיתר המפורטים להלן. אין להקל לצאת עם משקפי שמש, אלא אם כן ברור לו שלא יסירם מעיניו כלל, בפרט אם בלעדיהם יקשה עליו לתפקד מבצעית. מותר לצאת עם כפפות, אלא שראוי להימנע מכך אם אינו מורגל ללובשם זמן ארוך ברציפות.

העברת חפצים ללא עירוב: במצבי דחק ניתן להקל ולהעביר חפצים במקום ללא עירוב, במידרג הבא:

א. **העברה דרך מקום פטור** - יעקור את החפץ ממקומו, יניח (כך שיעמוד מעצמו) על 'מקום פטור', ולאחר מכן יעקור את החפץ משם ויוליכנו לרשות השנייה (לאחר שיצא בעצמו לשם). במידת האפשר, יעשו זאת בשניים, האחד יעביר את החפץ מהרשות הראשונה למקום פטור, והשני יעבירנו ממקום פטור לרשות השנייה. 'מקום פטור' הוא עצם הבולט לאויר הכרמלית בגובה מעל עשרה טפחים (כ־80 ס"מ), שאורכו ורוחבו הם פחות מארבעה טפחים (פחות מ־32 על 32 ס"מ). יש מקילים אף אם יש באורכו ורוחבו יותר מכך, אם אינו מוקף מחיצות מכל צדדיו.

אם החפץ הוצא בדרך זו לכרמלית, יוליכהו כל אחד פחות מד' אמות (פחות משני מטרים) וימסרנו לחבירו, וחבירו לחבירו, עד שיגיע ליעדו, ולצורך מצוה רשאי לעשות זאת לבדו, כך שיעמוד כל פעם אחרי פחות מד' אמות.

ב. העברה בשלבים - אם לא ניתן להעביר דרך 'מקום פטור', וההעברה נצרכת לצורך מצוה, יש להעביר את החפץ בשלבים, דהיינו להניחו על גבול הרשויות, כך שכל חלק ממנו ברשות אחרת, ולאחר מכן להוציאו כולו. דרך נוספת היא להעבירו באמצעות שני חיילים - אחד עוקר ואחד מניח. לאחר מכן, יש להוליכו בכרמלית פחות פחות מארבע אמות כנ"ל.

ג. הליכה רצופה בכרמלית - במידה ואין אפשרות להעביר בדרכים הנ"ל, ניתן להעביר מרשות היחיד לרשות היחיד דרך כרמלית בהולכה רצופה ללא עצירה (ויקפיד לרוץ עם החפץ, ולהניחו במקומו כלאחר יד). כך הדין גם כשהמוצא או היעד הוא 'מקום פטור', אלא שבמקרה זה יניח על מקום פטור או יטול ממנו תוך כדי הילוך.

ד. הוצאה בשינוי - בדלית ברירה, ניתן להוציא מרשות לרשות בשינוי, כגון בהנחת החפץ בין החולצה לגופייה. חפצים אישיים נצרכים, כסידור, טלית או דברי מתיקה עבור שמירת עירנות, יניחם בתוך כיס או פאוץ' שיש בו חפץ מבצעי, ויטלטלם אגבו.

המוציא בטעות: הנושא בטעות חפץ מחוץ לעירוב, אם נזכר בו תוך כדי הילוך, לא ישליכנו, אלא ימשיך לרוץ ליעדו בלא

לעמוד כלל, ושם ישמטנו כלאחר יד. אם נזכר בו לאחר שכבר עצר ברה"ר או בכרמלית, רשאי לטלטלו פחות פחות מד' אמות, ולהכניסו ליעדו כלאחר יד.

חישוב תחום שבת: אסרו חכמים לצאת מחוץ לתחום בשבת. לשם חישוב התחום (ביישוב קבע או בשטח המוקף מחיצות) יש לסקור את המוצב על פי קו מחיצותיו או הבתים הקיצוניים, ולקבוע מלבן דמיוני המכיל את כל שטחו (במוצב בעל צלעות ישרות - על פיהן ייקבע המלבן, ובמוצב שצלעותיו אינן ישרות - צלעות המלבן יחושבו במקביל לרוחות העולם, צפון המלבן לצפון העולם וכיו"ב). ממסגרת המלבן יש למדוד אלפים אמה (כקילומטר אווירי) לכל כיוון, וליצור מלבן רחב יותר. זוויות המלבן הרחב רחוקות 2800 אמה (1.4 ק"מ) מזוויות המלבן הפנימי, ועם זאת מותר ללכת בכל השטח המתוחם בהן. השובת בשטח פתוח (בלא מבנה) יקבע את מסגרת השביתה בארבע אמות שסביבו, והשובת במבנה בודד או במתחם עראי שאינו מוקף מחיצות - יחשב את התחום מהמבנה שדר בו. יש לציין שאם התחום נגמר בתוך יישוב (ואפילו מוקף מחיצות), מותר ללכת רק עד המקום ביישוב בו התחום נגמר, ולא בכל היישוב.

עירוב תחומין: לצורך מצוה (כגון תפילה בציבור או סעודת שבת), מותר לעשות 'עירוב תחומין', דהיינו לשנות ולקבוע את מקום השביתה מחוץ למקום המגורים. שינוי זה יתבצע ע"י שישה שם בזמן בין השמשות על דעת לקנות שם שביתה (ובמקום צורך ניתן לערב באופן זה אף לדבר הרשות), או שיניח מזון מבעוד יום באותו מקום, יברך 'ברוך

אתה ה'... וציוונו על מצות עירוב', ויאמר מפורשות 'בזה העירוב יהיה מותר לי (ולשאר החברים) ללכת בשבת זו ממקום זה אלפיים אמה לכל רוח'. אין 'עירוב תחומין' חל אלא משיניח מזון שתי סעודות (כחצי כיכר לחם, וכן מאכל או ממרח שרגילים למרוח או לאכול עם לחם בשיעור כזה) לכל אחד מהמערבים, במקום שמור מפני גניבה או קלקול, ובאופן נגיש (דהיינו שניתן להגיע אליו ולאוכלו בשבת, אך אם הניח בכרמלית קופסת שימורים בלא פותחן, לא חל העירוב).

היוצא מחוץ לתחום בטעות: חייל (שלא חל עליו פטור 'תחומין במחנה') שהוברר לו שיצא בטעות מחוץ לתחום, אינו רשאי לצאת מארבע אמותיו, ואם נכנס ליישוב - אינו רשאי לצאת ממנו (למעט הנצרך לכך מסיבות מבצעיות, או שהיעדרותו תגרור חיפושים אחריו, או שתנאי מזג האוויר אינם מאפשרים שהות שם). העצה עבורו היא, שכשנצרך לנקביו (ואין באפשרותו להתפנות במקום אחר) ישוב לתוך התחום לצורך זה, וממילא נחשב שלא יצא.

הוצאה מחוץ לתחום: היוצא מחוץ לתחום לצורך מבצעי, מותר לו ליטול עימו את חפציו האישיים הנצרכים לו (כסידור, טלית וכדומה), כל עוד אין בדבר איסור משום העברת רשויות.

פטור 'תחומין במחנה': חז"ל פטרו מחנה היוצא למלחמה מעירובי תחומין. יש הסוברים שההיתר חל רק על יציאה לצורך מצוה של כשני ק"מ ממחנה היוצא למלחמה, שיש

בו לפחות עשרה חיילים, ועל חשבון ההליכה לכיוון הנגדי. לעומתם, סבר הרב גורן שהיתר זה כולל גם חיילים היושבים במחנות ובמוצבים האחראים על הבט"ש, או שיושבים במקומם לצורך כוננות או לצורך אימונים לקראת פעולות הגנה על הגבולות, ולדעתו לדבר מצוה מותר לצאת עד למרחק של כ-11.5 ק"מ (ובדלית ברירה אף למרחק גדול מזה). לכל הדעות אין ההיתר כולל הוצאה מרשות לרשות, וממילא אין היוצאים רשאים להוציא חפציהם עמם אלא בדרכי היתר (ראה לעיל 'העברת חפצים ללא עירוב').

נסיעה ברכב

דגשים לנהיגה: נהיגה ברכב בשבת כרוכה באיסורי תורה ודרבנן רבים. לכן, כשנצרך לנסוע לצורך מבצעי יקפיד שההתנעה, הכיבוי, והפעלת מערכות הרכב יעשו בשינוי, אך הנהיגה עצמה תיעשה כדרכה. כאשר הרכב נועד לנסיעה סמוך לכניסת השבת, וניתן להשגיח עליו פרק זמן קודם לכן, ראוי להתניעו מבעוד יום. כמו כן, במידת האפשר ראוי להשאיר את הרכב מונע בשעת עצירה קצרה למנוחה. יש להימנע מנסיעה או עצירה כלשהי שאינה לצורך מבצעי, ולכן במידת האפשר יתאמו מראש שהחלפת המשמרת תבוצע בכניסה למוצב (ויש לדאוג לכך שהעירוב יכלול גם את נקודת ההחלפה, לשם העברת חפצים מהמוצב לרכב), ושעצירות לצורך מנוחה חיונית תבוצענה בנקודות תצפית, אגב אבטחת ישוב או בדיקת עירנות במחסום ובפילבוקס וכיו"ב. ע"פ פקודות הצבא אין חובה למלא כרטיס עבודה

בשבת, אך יש להעביר חוגר (בשינוי, כגון בין קמיצה לזרת) במערכת הע.נ.א.

הצטרפות לנסיעת היתר: ככלל, אין להצטרף לרכב הנוסע בהיתר, אלא ברכב כבד וכשהנסיעה משיקה לצורך מבצעי או לצורך מצוה דרבים (ארגון מניין וקריאה בתורה, שליח ציבור בימים נוראים, תקיעת שופר לציבור). לצורך מצוה גרידא (תפילה במניין בישוב סמוך או סעודת שבת עם המשפחה) יש להקל להצטרף לרכב סיור רק כשהמצטרף חמוש ובקי בתרגולות הסיור. בכל מקרה יקפיד שלא תיעשה עברו כל נסיעה או עצירה מיוחדת.

צירוף חפצים לנסיעת היתר: אין לצרף מזון וחפצים לרכב הנוסע בהיתר אלא בשעת דחק, תוך התייעצות עם רב היחידה, והקפדה שהרכב יישאר אך ורק בתוואי הסיור שהוגדר לו. כמו כן, ההעמסה והפריקה תתקיימנה אגב עצירות המתוכננות ממילא למנוחת הלוחמים או לביקורת בעמדה, וכן תיעשינה ללא איסורי הוצאה מרשות לרשות. העמסת ציוד רב (מעל 70 ק"ג) תיעשה רק לרכב כבד. במידה והרכב יוצא מחוץ לתחום, יש להניח את הציוד בתוך הרכב במקום הגבוה עשרה טפחים (80 ס"מ) מהקרקע, ושאין בו שטח של ארבעה על ארבעה טפחים (32 על 32 ס"מ).

חזרה מפעילות מבצעית: מעיקר הדין המסיימים פעילות מבצעית בשבת צריכים להישאר לשבות במקום הבטוח (מסכנה ופגעי מזג אוויר קיצוניים) הראשון הסמוך למקום סיום הפעילות. כשיש רכב כבד הנוסע בהיתר לבסיס,

רשאים להצטרף אליו, אם יש טורח בהשארותם במקום, ויקפידו שלא ישנה כלל ממסלולו עבורם. למעשה, כשקיימים שיקולים מבצעיים נוספים, כגון שחזרתם או החזרת רכבם, חיונית לצרכי כוננות, תחקיר דחוף, ביצוע פעולות מבצעיות נוספות או היערכות לקראתן, וכן כשמטעמי ביטחון מידע אין אפשרות שיישארו בשטח - רשאים החיילים לשוב לבסיסם, וראוי שיחזרו ע"י נהג גוי. איש קבע שמוזעק פעמים רבות לפעילות בשבת, והימנעותו מחזרה לביתו פוגעת מאוד בו ובמשפחתו ייועץ ברב היחידה.

שימוש במכשירי חשמל

דגשים להפעלת מכשירי חשמל: הנצרך להשתמש במכשיר חשמלי לצורך מבצעי (כאמצעי תאורה, תקשורת, מחשב או מצלמת אבטחה), ישתדל במידת האפשר להפעילו בשינוי. בעת אירוע מבצעי ישתמש במכשיר כדרכו. אם הדבר מתאפשר, ראוי להפעיל את המכשיר מבעוד יום ולהשאירו דולק כל השבת (כשידוע שהדבר לא יגרום לתפקוד לקוי). מכשיר הנצרך להטענת סוללה בשבת - עדיף להטעינו לפני שתתרוקן הסוללה.

סדרי עדיפויות באמצעי תקשורת: כשהדבר מאושר ע"פ הנחיות בטחון מידע, יש להעדיף שימוש בטלפון או ברשת מחשב (באמצעות משואה או מסוף מחשב) על פני שימוש במכשיר קשר שכל לחיצה בו סוגרת מעגל חשמלי (וכן מפעילה את שאר מכשירי הקשר ומדליקה נורות בחלקם).

כמו כן, יש להעדיף חיוג מקוצר על פני חיוג רגיל, ושיחת טלפון על פני שליחת מסרון כדי למעט בלחיצות הסוגרות מעגל חשמלי. שימוש בטלפון נייד ללא צג עדיף על פני שימוש בטלפון נייד, ושימוש בטלפון נייד (בעל מסך מגע) עדיף על פני שימוש בשאר המכשירים. מובן שאין לנהל בשבת שיחות מנהלתיות שאינן חיוניות לצורך מבצעי.

שינוי תדר ועוצמת קול: יש מתירים אף לכתחילה לשנות את עוצמת הקול במכשיר קשר, כשהדבר אינו גורם לשינוי בתצוגה הדיגיטלית.

טיפול במסמכים

כתיבה: הנצרך לכתוב בשבת לצרכים מבצעיים, יעשה זאת במחשב המחובר ל'מקלדת שבת' ו'עכבר שבת'. אם הדבר אינו מתאפשר - כתיבה הנצרכת לטווח זמן קצר תיעשה ב'עט שבת', אך אין להשתמש בו עבור כתיבת מידע הנצרך לטווח ארוך (אלא במקום שקיים בו נוהל קבוע של צילום והעתקת החומר לאחר השבת). כשנאלץ לכתוב ביד, ישתדל לכתוב ביד שמאל, ובאופן קצר ותמציתי. יש להעדיף כתיבה במחשב ואף הדפסה במדפסת על פני כתיבה ידנית רגילה.

הנצרך לחתום על ציוד בשבת - יעדיף 'קשקוש' על פני חתימה קריאה, והנצרך לסמן בשבת פריט מתוך רשימה יסתפק בניקוב או לפחות ברישום קו לצידו.

מחיקה: הנצרך למחוק לצורך מבצעי, ישתדל לעשות זאת בשינוי, ויעדיף רישום קו על הפריט על פני מחיקה בטיפקס

או סימון 'איקס' לצד הכתב.

עיון ברשימה: מי שיש בסמכותו לבצע שינויים ברשימת השמירה אינו רשאי לעיין בה (אם לא לצורך מבצעי), אלא עם חייל נוסף או לאחר שהעמיד עליו 'שומר', ובמקום טורח גדול יש להקל בכך.

תלישה: תלישת ספחי טופס תיעשה בשינוי, ולכתחילה יש להימנע מחיתוך מדויק או מתלישה במקום הניקוב.

חח"ל בשבת

היערכות לקראת שבת: יש לדאוג מבעוד יום להפעלת המחשבים ולהדלקת התאורה והמיזוג. יש להצטייד במידת האפשר בעט שבת, במקלדת שבת ובעכבר שבת.

בקרת כניסה אלקטרונית: כניסה למקום הכרוכה בפעולה חשמלית, לצורך מבצעי, כשלא הותקן במקום מנגנון הלכטכני ולא ניתן לנטרל את המערכת למשך השבת, תיעשה לאחר פתיחת הדלת מבפנים ע"י הנוכחים שם (ויש לתאם זאת מראש). אם הדבר אינו מתאפשר, או שגם פתיחת הדלת מבפנים כרוכה בפעולה חשמלית, יפעיל את המנגנון בשינוי (לחיצה על הקודן או אחיזת הכרטיס המגנטי באמצעות שימוש בחפץ או בגב האצבע). יציאה ממקום כזה הכרוכה באיסור מותרת לצורך מבצעי (ויעשה זאת בשינוי), ובכלל זה גם יציאה להתרעננות ואגירת כוחות להמשך הפעילות. כשאין במקום שירותים, מותרת יציאה גם לשם כך, ומותר אף להערים ולצאת אגב זה לשאר צרכים.

כאשר היציאה אינה כרוכה באיסור, אלא שכשישוב הכניסה תהיה כרוכה באיסור, רשאי לצאת לתפילה ולסעודות השבת, וישתדל להסדיר שמשמרתו תיגמר בסמוך לזמן התפילה והסעודות, כך שלא יצטרך לחזור.

תפקוד החמ"ל: כתיבה ותקשורת לצורך מבצעי תיעשינה ע"פ סדרי העדיפויות הנ"ל. אסור לבצע פעולות שאין בהן צורך בטחוני או שניתן להקדימן או לדחותן ולעשותן בחול. בכלל זה: הוצאת דו"חות מצב ועדכונים ללא זיקה בטחונית, ענייני שלישות, חירור מסמכים לשם תיוקם, גריסת מסמכים, תיאומים ללא זיקה בטחונית. כל חריגה מהוראות אלו תיעשה באישור רב היחידה בלבד.

עיסוק בענייני חול

דיבור: אסור לדבר על פעולות האסורות בשבת (כגון תיאום נסיעה במוצאי שבת), אלא ברמיזה בלבד (כגון לשאול אם חברו מגיע למקום מסוים, ואם אפשר להצטרף אליו). לצורך מצוה ולצרכי רבים מותר אף לדבר בעניינים אלו, אלא שלכתחילה אין להקל בזה אלא בדבר שיש בו תועלת בשבת עצמה. לכן מותר למפקדים ולחיילים לשוחח בשבת בעניינים מקצועיים, הואיל ויש בזה תועלת גם בו ביום. ע"פ פקודות הצבא אין לערוך בשבת תדריך לחיילים או סיור שטחים לסגל כהכנה להמשך השבוע, ובמקרה חריג יש להיוועץ ברב היחידה ולשקול בזהירות ובמתניות את נחיצות ודחיפות הפעילות.

התעמלות: אסור להתעמל בשבת, ובוודאי שאין לערוך מד"סים. חייל פרטי המתענג מההתעמלות עצמה (ולא רק מחיזוק גופו), רשאי להקל בכך באקראי, ויזהר מפגיעה במנוחת השבת ובכבודה, ומשאר איסורים הנלווים לכך.

מדידה: אסור למדוד ולשקול בשבת (גם במכשירים שאינם חשמליים), אך לצורך מצוה הדבר מותר, ולכן הנצרך למדוד לצורך מבצעי יכול לעשות זאת כדרכו, ללא צורך בשינוי.

הכנה משבת לחול: מותר לבצע בשבת פעולות קלות לצורך חול אם לא ניכר שנועדו לכך (כשינה, הילוך וכדומה), אך אין לבצע בשבת פעולות היערכות משמעותיות, אלא אם כן יש בדברים תועלת כבר בשבת עצמה (כהבאת יין ובשמים לצורך הבדלה, כשעוד היום גדול ויש סיכוי לשימוש בהם בשבת). במקום דחק ניתן להקל בעניין זה, שכן התירו הכנה לצורך הצלה מהפסד, ולכן מותר למגויס בשבת לקחת איתו חפצים נחוצים כבגדים להמשך השבוע, אף שברור שלא יצטרך להם בשבת, אך ימנע מלומר בפירוש שעושה זאת לצורך מוצאי שבת.

התנהלות במסגרת חברתית משותפת

סיוע לדבר עבירה: יש להימנע (אף לפני השבת) ממסירת חפצים לחברו, כשברור שהם ישמשו לחילול שבת, אך כשיש סיכוי סביר שלא ישמשו לעבירה - מותר למוסרם. במקום שהסירוב למוסרם עלול לגרום חילול השם, כעס גדול ומחלוקת, מותר למוסרם בערב שבת, כל עוד קיים סיכוי

קלוש שלא ישמשו לעבירה.

הכשלה בעקיפין: מעיקר הדין מותר לבצע פעולות העלולות להכשיל בעקיפין את חברו, ולכן מותר להחליף שמירה עם חייל שאינו שומר מצוות, אף שהוא יבצע את הפעולה בשבת ללא הסייגים והשינויים הנדרשים, אלא אם כן הדבר יתפרש כפקפוק בהיתר לחלל שבת לצורך מבצעי או כהסכמה והשלמה עם חילול השבת של חברו. כמו כן, אין חובה לוותר על ממונו או זכויותיו כדי למנוע חטא מחברו, ולכן מותר להשאיר אור דולק בחדר, למרות החשש שחברו יכבנו בשבת. אסור לעבור אפילו על איסור קל מדרבנן כדי למנוע מאחרים חילול שבת גדול יותר, מלבד מקרים חריגים מאוד כמניעת חילול שבת המוני, אחר התייעצות עם רב היחידה.

'מעשה שבת': אסור ליהנות מחילול שבת האסור מן התורה. ולמנהג האשכנזים במקום צורך יש להקל כשנעשה האיסור בשוגג (ובכלל זה אף מלאכה שנעשתה בתום לב, כתוצאה ממחשבה שהאיסור לא חל עליו, אך מלאכה שנעשתה תוך רמיסת המצוות אינה בכלל), ולמנהג הספרדים אין להקל אלא במקום צורך גדול במלאכה שלא שינתה מהותית את החפץ (כגון הוצאה מרשות לרשות) שנעשתה בשוגג. לכן, אסור להשתמש בתאורה או בתנור חימום (שיש בהם נורת להט) שהודלקו באיסור, אלא שאין חיוב לצאת מחדרו בשל כך, ואף מותר לעשות פעולות שיכל לבצען ללא התאורה. כמו כן, אסור לאכול מאכל שבושל או שהוסע בשבת באיסור, אלא שבמקום דוחק וכשהדבר נעשה בשוגג, ניתן להקל באוכל שרק הוסע בשבת (אף לספרדים), שכן לא

נעשה שינוי מהותי באוכל.

לעומת זה, אין איסור ליהנות מחילול שבת האסור מדרבנן, כשהאיסור נעשה בשוגג. לכן, מותר מעיקר הדין להיכנס לחדר שהודלקו בו בשוגג מזגן או מאורר (כשאין בהם נורת להט), או לישון בחדר שכיבו בו תאורה או מיזוג מפריעים. כמו כן, מותר להשתמש בכלים שנשטפו במים שחוממו באיסור, כיוון שאין הנאה ישירה מחילול השבת. אף על פי כן, אם ישנו חשש שההנאה מהאיסור תגרור ביצוע נוסף של האיסור או לזלזול בכבוד השבת, יש להחמיר ולא להינות מכך.

פנייה מנהלתית: חייל שקיבל בקשר (או במחשב) פנייה מנהלתית, אסור לו להתייחס אליה, אלא אם כן יש חשש שהדבר ישבש את הפעילות בגיזרה (למשל שהמתקשר יתקשר שוב ושוב ו'יתקע' את הרשת, או שחוסר המענה יתפרש כתקלה). חייל שקיבל פנייה כזו במהלך שיחת טלפון, רשאי לענות שאינו מחלל שבת לצורכי מנהלה (שכן אחר שנוצרה ההתקשרות הדיבור אינו סוגר מעגל חשמלי אלא רק משנה את עוצמת הזרם).

הלכות כשרות בערב יחידה

על פי פקודות הצבא, אירוע צבאי צריך להתנהל על פי כללי ונהלי רכש חוץ. בכלל זאת, כל אירוע שחיילים מחויבים להשתתף בו או שקונים בו מכסף צבאי או שמשתמשים בו בכלים צבאיים. הסעיפים הבאים עוסקים באירוע שאינו

בכלל זה.

רכישת המוצרים: יש להקפיד לכתחילה, שקניית המוצרים, בדגש על בשר וירקות עלים תיעשה על ידי חייל המוסמך לכך בליווי חייל שומר מצוות. כאשר חייל שאינו מקפיד על הלכות כשרות קונה את המוצרים, יש לבקש ממנו שיביא מוצרים סגורים באריזה עם חותמת כשרות. בדיעבד, אם החייל התבקש מראש לקנות במקום כשר (ובפרט בחנות מסוימת) וניכר שהקפיד לקנות כפי שבקשו חבריו (וכן אינו קונה מכספו, כך שקניית מוצר כשר אינה גורמת לו הפסד או טירחה יתירה), ניתן לסמוך עליו במוצרים שאינם בשריים, ואין למחות ביד המקילים לאכול גם ממוצרים בשריים שנקנו על ידו. כאשר לא ביקשו מהחייל לקנות דווקא מזון כשר, יש להימנע מלאכול מהמוצרים שקנה, אף שאומר שקנה במקום כשר, אך אין להעיר לחיילים הסומכים על דבריו ואוכלים מהמוצרים שקנה.

פירות וירקות שנקנו ברשתות המזון הגדולות, חזקתם שהופרשו מהם תרומות ומעשרות. אולם, פירות וירקות שנרכשו בשוק ללא השגחה, יש להפריש מהם תרומות ומעשרות בלא ברכה מספק, וככלל אין צריך לחוש בהם לאיסור עורלה (מלבד פירות בודדים, שרשימתם מתעדכנת מתקופה לתקופה אצל גופי הכשרות העוסקים במצוות התלויות בארץ). קודם ביצוע רכש בשר יש להיוועץ ברב היחידה וכן בשנת השמיטה יש להיוועץ קודם ביצוע רכש פירות וירקות.

כלים: כלים שיתכן והשתמשו בהם שלא בכשרות, כגון שמקורם בביתו של חייל שאינו מקפיד על הלכות כשרות או שאין ידוע כיצד השתמשו בהם, צריך להכשירם. דרך ההכשרה של רשת מנגל וסיר פויקה היא בליבון באש עד שיאדים מבפנים ומבחוץ, אחר שמנקים אותם משיירי מאכל. אולם אם אין וודאות שבושל בו איסור, ניתן להסתפק בליבון קל (דרגת חום הגורמת לחריכת נייר המונח על המתכת בצד שאינו כנגד הלהבה. כ־110 מעלות). כיוון שהבאת הרשת למצב של ליבון חמור סבוכה, נכון במידת האפשר, להשתמש ברשת חדשה.

מאכלים שבושלו במזיד בכלי טרף שאינו בן יומו אסורים באכילה למבשל ולמי שהתבשל בעבורו. אם יש ספק בדבר, שמא לא השתמשו בהם לאיסור - האוכל מותר.

אין לבשל או לאכול בכלי מתכת או זכוכית (או חרסינה) שאינו טבול. אם לא טבלו את הכלים ואין אפשרות לטבלם כעת, יש למוכרם לגוי ולשאול אותם ממנו (כשהכלים שייכים לצבא יפנה לרב היחידה, ואם הכלי שייך לחברו, עליו לבקש את רשותו). המכירה מתבצעת על ידי מסירת הכלי לגוי שיגביה אותו על מנת לזכות בו. בהיעדר גוי ביחידה, יפנו לרב היחידה לקבל הנחייה לביצוע מכירה מרחוק או הפקד. בדלית ברירה, אין למחות ביד המקילים לאכול מכלים שאינם טבולים, כאשר אין אפשרות להטביל אותם כעת.

בשר חלק ('גלאט'): ראוי לקנות בשר חלק עבור החיילים המקפידים על כך. במידה ולא השתמשו ברשת לבשר שאינו

חלק ביממה האחרונה, רשאים להשתמש בה לבשר חלק בלא הכשרה, ובמקום צורך ניתן להקל אף כשהשתמשו בה לבשר שאיננו חלק ביממה האחרונה, ובלבד שינקו ממנה את שיירי הבשר שאינו חלק קודם שיצלו את הבשר החלק. **בישולי עכו"ם:** יש להקפיד שצליית הבשר תיעשה על ידי חייל יהודי, ואין להסתפק בהדלקת האש על ידי יהודי.

הלכות בין אדם לחבירו

ואהבת לרעך כמוך

אהבת הבריות: מצווה לאהוב כל אחד ואחד מישראל כגופו. לפיכך, צריך להשתדל לדבר טוב על הזולת, לחוס על ממונו ולעזור לו כפי כוחו, ואף לפייסו ולשמחו. כמו כן, יש לעשות מאמץ גדול להשכין שלום בחכמה וברגישות.

לימוד זכות: כחלק ממצוות 'ואהבת לרעך כמוך', יש להשתדל לראות אחד את השני בעין טובה ולפרש את מעשי הזולת באופן חיובי (כל עוד פרשנות זו סבירה מבחינה מציאותית ומבחינת אורחות חיוו ודרכי התנהגותו הרגילים של בעל המעשה). כמו כן, יש להקפיד שלא לעשות מעשים שעלולים להתפרש בעיני אחרים באופן שלילי.

אונאת דברים: אסור לאדם לפגוע בחברו בדיבור או במעשה. משום כך, יש להשתדל להמנע מלהעיר על תקלה בפני רבים. כשקיים צורך פיקודי להעיר לחייל בפני כלל החיילים, יש לעשות זאת באופן ענייני, בלא הוספת דברי גנאי שאין בהם

תועלת מקצועית.

איסור גזל

גניבה וגזל: אסור לגנוב (לקחת בסתר בלא ידיעת הבעלים) או לגזול (לקחת בחוזקה, בידיעת ונוכחות הבעלים) כל חפץ או ממון שהוא, גם אם שוויו הוא מועט ביותר. אכן, דבר ששוויו מועט ודרך בני אדם שלא להקפיד עליו, כדוגמת ממחטה חד-פעמית, גפרור, קיסם וכדומה, מותר לקחתם, בתנאי שאין הבעלים ידוע כמקפיד על כך, וממידת חסידות ראוי להמנע מלקחתם שלא ברשות.

אין להשתמש ללא רשות בממון חברו, בדבר שידוע שרגילים להקפיד עליו, כגון מגבת ידיים. מטעם זה, חייל הרוצה לתפוס תנומה על מיטתו של חבירו כשהיא מוצעת במצעיו, צריך לבקש את רשותו. לעומת זאת, מותר להשתמש בלא רשות בחפצי חברו שדרך רוב העולם או אף רוב החיילים המצויים יחדיו באימון שלא להקפיד עליהם, כל עוד שבעל החפץ אינו ידוע כמקפיד.

נוסף על כך, יש להזהר ביותר בממון הציבור, כגון בחדר האוכל, אסור לקחת מעבר למנה שמיועדת עבורו אם כתוצאה מכך יחסר מזון לאחרים, או שהדבר גורם הפסד לרשויות הצבא (כגון שמעביר 'חוגר' פעם נוספת).

גזל שינה: אסור לצער חבר שישן ולהעירו שלא לצורך. אכן, כאשר יש צורך להעיר את חברו לשמירה וכדומה, יש להעירו בזמן שיוכל להתארגן לכך. מאידך, אם יודע בבירור

שחברו ישמח אם יעירנו, כגון לצורך תפילה וכדומה, מצוה להעירו.

'השלמת ציוד': מי שחסר לו ציוד, עליו להשיגו באופן שנקבע על ידי רשויות הצבא ולא בדרכים עוקפות.

שימוש בציוד צבאי מחוץ לצה"ל: אסור להשתמש ברכוש צה"ל מחוץ למסגרת הצבאית, כיוון שהוא מיועד לצורך תועלת צבאית בלבד, ושימוש לצורך אישי מחוץ לגבולות המערכת גורם לשחיקת הציוד וקלקולו. לדוגמא, אסור להשתמש במדי ב' לצורך ביצוע עבודות בביתו. כמו כן, אין ללבוש את נעליו הצבאיות לצרכים אזרחיים שונים.

שמירת הלשון

דיני שמירת הלשון רבים הם, ולא הבאנו כאן אלא את עיקרי הדברים.

לשון הרע - אופן האיסור: אסור לספר בגנותו של אחר גם כשהסיפור אמיתי לחלוטין. אם התווסף לסיפור פן שיקרי, מלבד איסור 'לשון הרע', עובר גם על איסור 'הוצאת שם רע'. אסור לספר לשון הרע גם כשאינו מדבר מתוך שנאה, אלא דרך שחוק וקלות ראש, ואף כשאין לו שום תועלת מסיפור הדברים. כמו כן, אסור לספר לשון הרע גם אם בעת שמספר את הדברים מכליל את עצמו בכלל הגנות. נוסף על כך, אסור לרמוז בגנותו של חברו, או לגרום לאחרים לספר בגנותו. איסורים אלו נוהגים כלפי כל יחיד מישראל, וכל שכן שיש להזהר מלדבר בגנותו של ציבור שלם.

לשון הרע לתועלת: מותר לספר ולשמוע לשון הרע לתועלת, כגון לספר למפקד שצריך את שעשו פקודיו על מנת שיטפל כפי הנדרש, בתנאי שמתקיימים התנאים הבאים: (א) ראה בעצמו את האירוע ובירר בדיוק את המתרחש. (ב) ניסה להוכיח את עושה המעשה (ג) מסירת המידע נעשית באופן מדויק, בלי להוסיף דבר. (ד) כוונת המספר לתועלת בלבד. (ה) אין אפשרות לפתור הבעיה ללא סיפור הדברים. (ו) השומע לא יקבל את הדברים לאמת גמורה, אלא רק ינהג במידע כפי הצורך.

על מקבל המידע להדגיש, שהוא מקבל את המידע רק לצורך הנדרש, ולהבהיר שאין בכך משום איסור לשון הרע.

אמת ושקר: אסור לשקר או לשנות מהאמת, אף אם כתוצאה מכך עלול להיענש. באופנים מסויימים מותר בדלית ברירה לשנות מן האמת, בשביל למנוע מריבה ולהשכין שלום, למנוע מצב של חילול ה', סכנה או הפסד שלא מן הדין, ואף מתוך ענווה וצניעות. גם במקרים אלו, יש להשתמש במילים המשתמעות לשני פנים כך שלא יוציא מפיו שקר מוחלט.

